С.А. Ільченко

РЕВІТАЛІЗАЦІЯ ІСТОРИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

навчальний посібник

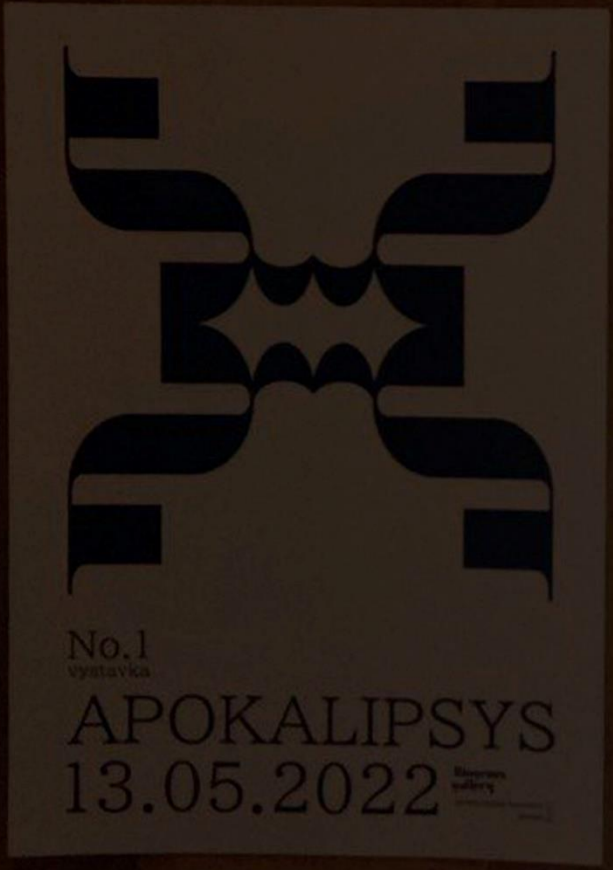

Х·Д·А·Д·М
Харків **2025**

УДК 72.01

Рекомендовано до друку
Вченою радою Харківської державної академії дизайну та мистецтв
(протокол №15 від 29.08.2025 року)

Рецензенти:

Михайлишин О. Л. – доктор архітектури, професор, завідувач кафедри архітектури та середовищного дизайну Національного університету водного господарства та природокористування, (м.Рівне).

Черкасова К.Т. – доктор архітектури, професор, завідувач кафедри Реконструкції, реставрації архітектурних об'єктів Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, (м. Харків).

Ільченко С.А.

Ревіталізація історичного середовища : навчальний посібник / ХДАДМ. Харків : [Електронне видання], 2025. 64 с.

ISBN 978-617-7830-05-3

Навчальний посібник містить стислий виклад курсу лекцій «Ревіталізація історичного середовища» та: контрольні запитання до кожної теми; рекомендовану літературу; завдання для підготовки до наступної лекції; перелік посилань; предметний та іменний покажчики.
Дисципліна призначена для студентів освітньо-професійної програми «Архітектурно ландшафтне середовище» спеціальності G17 «Архітектура та містобудування» маючи за мету формування здатності до аналізу, критичного мислення та етичного оцінювання втручання у наявне міське середовище. З огляду на наведені приклади, втручання переважно в інтер'єри існуючих будівель, посібник також може бути корисним для студентів спеціальності В2 «Дизайн».

УДК 72.01

© ХДАДМ, 2025
© С.А. Ільченко, 2025

Ilchenko, S. (2025). Revitalization of the historical environment [Textbook]. Kharkiv: [Electronic edition].

ABSTRACT

The academic discipline “Revitalization of the Historical Environment” occupies a special place in the structure of professional training for architects. It is one of the elective disciplines at the bachelor’s level, aimed at deepening the understanding of the processes of urban transformation under the conditions of preserving historical and cultural heritage. The course is studied by students of KSADA for one semester and continues the logical line of knowledge established within the normative courses “History of Architecture and Urban Planning” and “Current Trends in the Organization of the Architectural and Landscape Environment.” The focus of the discipline is on objects that already have their own history—material, functional, and mental. Therefore, the goal of the course is to provide students with knowledge about the forms, methods, and ethical principles of intervention in historically formed environments. This is not only an architectural task but also a conscious choice of position in relation to memory, community, and cultural continuity.

The course “Revitalization of the Historical Environment” aims to develop in architecture students a conscious and critical attitude toward the transformation of the existing environment, equipping them with a conceptual framework, historical perspective, and practical guidelines for recognizing types of interventions, the scale of their impact, and the consequences for both space and community.

Purpose and features of the course

The discipline is intended for students who are receiving professional training in the field of architecture, in order to develop the ability to analyze, think critically and ethically evaluate interventions in the existing urban environment. It does not duplicate normative courses on restoration, but focuses on issues of transformation, adaptation, participation and reflection on revitalization as an action in a shared space.

Unlike educational programs that are focused on technical and economic analysis or monument protection, this discipline offers different approaches to understanding the value, duration, continuity, context and conflict in the intervention. The educational model of the discipline involves working with an authentic fragment, analyzing the stages of transformation, studying sources, as well as reflecting on professional choices.

A brief overview of the course structure

The training course is built on the principle of sequential complication of topics: from basic terminology (lecture 1), through the analysis of specific types of intervention—restoration, reconstruction, revalorization, rehabilitation, etc. (lectures 2–5)—and an examination of the transformation of the vision of the purpose and means of restoration/preservation in our time (lecture 6), to complex ethical situations of interaction with authenticity (lectures 7–8), research into the field of revitalization (lecture 9), and examples of spatial transformations at various scales (lecture 10).

Special attention is paid to the development of critical thinking through comparison of approaches, discussion

of sources, and analysis of modern practice. A significant part of the lectures is accompanied by case studies of implemented projects in Ukraine and abroad.

During the six lectures of the first content module “Basic definitions and genesis of approaches to the transformation of the historical environment”, the following are consistently covered:

– Basic definitions of key concepts beginning with “re-”: restoration, rehabilitation, revitalization, reconstruction, and others. Knowledge of terms and understanding of their contexts is considered the basis of ethical and professional choice.

– Authenticity as a philosophical concept and its place in international documents on heritage protection. Simulacrum and fake as the opposite of authentic and the risk of architectural falsehood in preserving architectural form with loss of meaning. Patina of time as a cultural category and its meaning in the sense of age-old value.

– Modern practices of dialogue with historical buildings and the use or reuse of authentic material in projects. The issue of understanding authorship as a way of coexistence with a historical building. Understanding intervention as a gesture of presence, rather than reconstruction or total replacement. An approach in which the architect does not "revive" but creates conditions for a new life in the space.

– A change in the understanding of the historical environment and a turn to the revitalization of the everyday. In the traditional paradigm of heritage, the protection and preservation of the historical environment was focused mainly on objects with a pronounced historical, artistic or memorial value. However, from the second half of the 20th century, another focal point emerged: the everyday, the ordinary, the non-facade. That which does not look like a monument, but lives in the urban landscape as a background, rhythm, habit.

– How the designer’s responsibility changes or does not change depending on the circumstances of the intervention. Several examples are analyzed, covering different approaches — interior intervention, adaptation to a new function and new construction in the established context, and the common ethical basis of the given cases is considered. The latter are considered as an illustration of the statement according to which: the format of intervention does not equal the format of responsibility.

– Transformation of approaches in restoration practices: from the romantic restoration of the 19th century to critical interpretations of the 21st century heritage. A comparative table of restoration strategies is presented, ranging from “heroic” intervention (Viollet-le-Duc) to a delicate reading of the traces of time (Brandy, Tomaszewski).

– Social and ethical dimensions: community inclusion, critique of culturally driven development, dilemmas of gentrification.

– Typologies of environments and forms of revitalization: residential, institutional, industrial, natural.

– Comparison of models of intervention in public space: vertical (managed by authorities) and horizontal (initiated and carried out by the local community).

translated by A. Ilchenko

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 7

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. **БАЗОВІ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ГЕНЕЗА ПІДХОДІВ ДО ТРАНСФОРМАЦІЇ ІСТОРИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА**

1. **ВВЕДЕННЯ В ТЕМУ** 9

1.1. Вступ до дисципліни «Ревіталізація історичного середовища» 10
1.2. Понятійна база втручання в історичне середовище: «ре-» як стратегія 10
1.3. Дотичні підходи до збереження середовища 11
1.4. Соціальні наслідки оновлення: Gentrification 12
1.5. Висновки та методичні акценти 12
Завдання для самоперевірки / обговорення 13
Завдання для підготовки до наступної лекції 13

2. **АВТЕНТИЧНІСТЬ. ПАТИНА ЧАСУ** 14

2.1. Автентичність як філософське поняття 14
2.2. Автентичність у теорії спадщини 15
2.3. Протилежність автентичному: симулякр і фейк 15
2.4. Патина часу як культурна й естетична категорія 16
2.5. Сучасний культ пам'ятника: підходи Алоїза Ріґля 16
2.6. Висновки: автентичність як виклик 17
Завдання для самоперевірки / обговорення 17
Завдання для підготовки до наступної лекції 17

3. **МАТЕРІЯ. ПРОЄКТНІ ПРАКТИКИ** 18

3.1. Вступ до теми: нове і старе як поле взаємодії 18
3.2. Авторство в ревіталізаційному процесі: дія чи співіснування? 18
3.3. Інтерпретація як інструмент ревіталізації 18
3.4. Втручання як позиція: бути присутнім, не домінуючи 19
3.5. Естетика скромності і чесності 19
3.6. Висновки: архітектор як слухач часу 20
Завдання для самоперевірки / обговорення 20
Завдання для підготовки до наступної лекції 21

4. **РЕВІТАЛІЗАЦІЯ БУДЕННОГО** 21

4.1. Вступ: буденне як нова межа спадщини 22
4.2. Випадок 1: PHAB Architects — Somerset Regional Art Gallery (The Condensery) 22
4.3. Випадок 2: Andrea Oliva — Technopole (Shed №19) 23
4.4. Випадок 3: Burckhardt+Partner — надбудова штаб-квартири Belimo Automation G 23
4.5. Порівняльний блок: інтервенції в малі простори 24
4.6. Висновки та методичні акценти 27

Завдання для самоперевірки / обговорення 27
Завдання для підготовки до наступної лекції 28

5. **ВЗАЄМОДІЯ З АВТЕНТИЧНИМ (ОБСТАВИНИ)** 28

5.1. Вступ до теми. Поняття автентичності як процесу та відносин 29
5.2. Формати втручання та межі відповідальності 29
5.3. Розбір прикладів втручань 30
5.4. Інтерпретаційна рамка Анджея Томашевського 32
5.5. Висновки 32

Завдання для самоперевірки / обговорення 32
Завдання для підготовки до наступної лекції 33

6. **РЕСТАВРАЦІЯ (ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ)** 33

6.1. Поняття реставрації у професійному дискурсі 33
6.2. Венеційська хартія (1964): становлення фахової позиції 33
6.3. Класичні концепції: Віолле-ле-Дюк і Джон Раскін 34
6.4. Чезаре Бранді: реставрація як метод 35
6.5. Приклади зміни підходів 35
6.6. Сучасне поле реставраційної етики: від збереження до взаємодії 36
6.7. Висновки: реставрація як постава, а не метод 36

Завдання для самоперевірки / обговорення 36
Завдання для підготовки до наступної лекції 37

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

ПРАКТИКИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНОГО

7. **ОБСТАВИНИ (КОНТЕКСТ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ)** 38

7.1. Вступ: «обставини» як смислова категорія 38
7.2. Робота з існуючим: автентичні поверхні, матеріали, просторові сліди 38
7.3. Розбір прикладів втручань 38
7.4. Відкриті поверхні: тактильна етика 40
7.5. Висновки: трансформація без витіснення 41

Завдання для самоперевірки / обговорення 41
Завдання для підготовки до наступної лекції 41

8. **РЕКОНСТРУКЦІЯ (ТАКТИКИ)** 41

8.1. Реконструкція як підхід: терміни, відмінності, обставини 42
8.2. Тактики реконструкції: стиль, матеріал, деталь, межа 42
8.3. Приклади 42
8.4. Аналіз: сучасна реконструкція як метод відтворення досвіду 45
8.5. Висновки: між реплікою і реакцією 45

Завдання для самоперевірки / обговорення 45
Завдання для підготовки до наступної лекції 45

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3.

ОБ'ЄКТИ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ В АРХІТЕКТУРІ Й УРБАНІСТІЦІ

9. **ПОЛЕ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ** 46
9.1. Вступ: що саме ревіталізується? 46
9.2. Зміна функції як стратегія: межі й трансформації 47
9.3. Приклад: ревіталізація «Промприладу» (Івано-Франківськ) 47
9..4. Критичний огляд культурно керованого міського розвитку (або культурних стратегій відродження міст) 48
9.5. Межі ревіталізації: візуальні приклади 49
9.5. Висновки: між тактикою, етикою і спільнотою 50
Завдання для самоперевірки / обговорення 51
Завдання для підготовки до наступної лекції 52
10. **РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ПРОСТОРУ** 52
10.1. Вступ: ревіталізація простору як дія на межі фізичного і соціального 52
10.2. Вернакулярна трансформація — створене спільнотою як архітектурне 52
10.3. Порівняльний аналіз двох випадків: Парк Саржин яр, Харків — вертикальна ревіталізація (зверху-вниз) та Парк Грабник, Рівне — горизонтальна ревіталізація (знизу-вгору) 54
10.4. Чи завжди реновація є ревіталізацією? 54
10.5. Висновки: що ми не повинні називати ревіталізацією 55
Завдання для самоперевірки / обговорення 56

ЗАГАЛЬНИЙ ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ НА ПРОЄКТИ І ДЖЕРЕЛА 57

ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 58

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК 60

ІМЕНИЙ ПОКАЖЧИК 63

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Ревіталізація історичного середовища» посідає особливе місце в структурі професійної підготовки архітектора. Це одна з вибіркових дисциплін бакалаврського рівня, яка спрямована на поглиблення розуміння процесів трансформації міського середовища в умовах збереження історико-культурної спадщини. Студенти ХДАДМ вивчають її протягом одного семестру, вона продовжує логічну лінію знань, закладену в межах нормативних курсів «Історія архітектури та містобудування» й «Актуальні тенденції організації архітектурно-ландшафтного середовища». У центрі уваги дисципліни об'єкти, які вже мають свою історію: матеріальну, функціональну, ментальну. Саме тому мета курсу полягає у вивченні форм, методів та етичних принципів втручання в історично сформоване середовище. Це не лише архітектурне завдання, а й свідомий вибір позиції у взаєминах із пам'яттю, спільнотою для для формування культурної безперервності.

Курс «Ревіталізація історичного середовища» має на меті сформувати у студентів архітектурних спеціальностей свідоме і критичне ставлення до трансформацій наявного середовища, надати їм концептуальний апарат, історичну перспективу та практичні орієнтири для розпізнавання типів втручань, масштабів їхніх дії, наслідків для простору і спільноти.

Призначення та особливості курсу

Дисципліна призначена для студентів, що здобувають фахову освіту в галузі архітектури, з метою сформувати здатність до аналізу, критичного мислення та етичного оцінювання втручання у наявне міське середовище. Вона не дублює нормативні курси з реставрації, а акцентує увагу на питаннях трансформації, адаптації, участі та рефлексії щодо ревіталізації як дії у спільному просторі.

На відміну від навчальних програм, що орієнтовані на техніко-економічний аналіз або охорону пам'яток, ця дисципліна пропонує різні підходи до розуміння цінності, тривалості, спадкоємності, контексту та конфлікту у втручанні. Освітня модель дисципліни передбачає роботу з автентичним фрагментом, аналіз етапів трансформації, вивчення джерел, а також рефлексію професійного вибору.

Короткий огляд структури курсу

Навчальний курс побудовано за принципом послідовного ускладнення тем: від базової термінології (лекція 1), через аналіз конкретних типів втручання (реставрація, реконструкція, ревалоризація, реабілітація тощо) (лекції 2—5) та звернення до трансформації бачення мети і засобів реставрації/збереження у наш час (лекція 6), до складних етичних ситуацій взаємодії з автентичним (лекції 7—8), дослідження поля ревіталізації (лекція 9) та прикладів просторових трансформацій різноманітного масштабу (лекція 10). Окрему увагу приділено формуванню критичного мислення через порівняння підходів, обговорення джерел, аналіз сучасної практики. Значна частина лекцій супроводжується аналізом реалізованих об'єктів в Україні та за її межами.

Протягом шести лекцій першого змістового модуля «Базові визначення та генеза підходів до трансформації історичного середовища» послідовно представлені такі аспекти.

– Базові визначення ключових понять, що починаються з «ре-»: реставрація, реабілітація, ревіталізація, реконструкція та інші. Знання термінів і розуміння контекстів їхнього вживання розглядається як основа етичного та професійного вибору.

– Автентичність як філософське поняття та її місце у міжнародних документах з охорони спадщини. Симулякр і фейк як протилежність автентичному та ризик архітектурної неправди у збереженні архітектурної форми з втратою сенсу. Патина часу як культурна категорія та її значення в сенсі вікової цінності.

– Сучасні практики діалогу з історичними будівлями та використання або пере-використання автентичної матерії в проєктах. Питання розуміння авторства як способу співіснування з історичною будівлею. Розуміння втручання як жесту присутності, а не як реконструкції або тотальної заміни. Підходу, при якому архітектор не «оживляє», а створює умови для нового життя простору.

– Зміна в розумінні історичного середовища та звернення до ревіталізації буденного. У традиційній парадигмі спадщини охорона та збереження історичного середовища орієнтувалася переважно на об'єкти з вираженою історичною, мистецькою чи меморіальною цінністю. Проте з другої половини XX століття виникає інша фокусна точка: повсякденне, буденне, нефасадне. Те, що не виглядає як пам'ятка, але живе в міському ландшафті як тло, ритм, звичка.

– Як змінюється або не змінюється відповідальність проєктанта залежно від обставин втручання. Проаналізовано кілька прикладів, які охоплюють різноманітні підходи — інтер'єрне втручання, адаптацію до нової функції та нове будівництво у сформованому контексті, й розглянуто, у чому полягає спільна етична основа наведених випадків. Останні розглянуто як ілюстрацію твердження: формат втручання не дорівнює формату відповідальності.

– Трансформація підходів у практиках реставрації: від романтичної реставрації XIX століття до критичних інтерпретацій спадщини XXI. Наведено порівняльну таблицю реставраційних стратегій від «героїчного» втручання (Viollet-le-Duc) до делікатного прочитання слідів часу (Бранді, Tomaszewski).

У двох лекціях другого змістового модуля «Практики виявлення та використання автентичного» розглянуті приклади втручання в історичні будівлі в контексті «обставин». Останні розглянуті як поняття, що стосується не лише фізичного стану об'єкта, а й його історії, матеріальної текстури та досвіду його мешканців або ж користувачів. Наведені приклади «непомітного» втручання, де архітектор працює не на результат, а на збереження проявів часу. У реконструктивних тактиках розглянуто різноманітні форми, які не завжди зводяться виключно до «відновлення». Тактики визначаються радше як питання вибору: «Що зберігати, що замінювати, а що — лишити неокресленим?»

У завершальних лекціях третього змістового модуля «Об'єкти ревіталізації в архітектурі й урбаністиці» охоплено такі питання.

– Соціального та етичного вимірів — включення спільнот, критики культурно керованого розвитку, дилеми джентрифікації.

– Типології середовищ і форм ревіталізації: житлові, інституційні, індустріальні, природні.

– Порівняння моделей втручання в публічний простір: вертикальних (керованих владою) та горизонтальних (за ініціативи та участі локальної спільноти).

БАЗОВІ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ГЕНЕЗА ПІДХОДІВ ДО ТРАНСФОРМАЦІЇ ІСТОРИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Тема 1. | **ВВЕДЕННЯ В ТЕМУ**

Лекція 1.

Тематичний план

1.1. Вступ до дисципліни «Ревіталізація історичного середовища»
– Мета та завдання курсу
– Актуальність у контексті сучасної архітектурної та урбаністичної практики
– Історичне середовище як носій ідентичності

1.2. Понятійна база втручання в історичне середовище: «ре-» як стратегія
– *Revitalization* – відродження функції та активності
– *Revalorization* – переоцінка значущості території
– *Rehabilitation* – м'яке оновлення, збереження характеру
– *Restoration* – повернення до автентичного історичного стану
– *Reconstruction* – повне відтворення втрачених об'єктів

1.3. Дотичні підходи до збереження середовища
– *Conservation* – мінімальне втручання, стабілізація
– *Urban conservation* – збереження цілісності історичного міського середовища
– *Heritage preservation / conservation* – захист і передача спадщини
– *Preservation* – збереження всієї історичної тканини будівлі

1.4. Соціальні наслідки оновлення: *Gentrification*
– Походження терміну
– Джентрифікація як двозначний процес: благоустрій чи витіснення?
– Приклади та дилеми

1.5. Висновки та методичні акценти
– Значення розуміння термінів у професійній практиці
– Межі і відповідальність архітектора при втручанні у спадщину

1.1. **Вступ до дисципліни «Ревіталізація історичного середовища»**

Про що ця дисципліна? Курс «Ревіталізація історичного середовища» —це знайомство з формами і практиками відновлення та реставрації історично сформованого міського середовища. У процесі навчання студенти також знайомляться з: базовими визначеннями; тактиками виявлення, використання та збереження автентичних фрагментів. Отже, «Ревіталізація історичного середовища» є курсом лекцій про те, як ми взаємодіємо з автентичним.

Метою курсу є формування у студентів цілісного уявлення про те, як різноманітні види втручання — від відновлення функції до повної реконструкції — впливають на історичне середовище, які масштабні та етичні наслідки це має, як фахівець може усвідомлено обирати відповідну стратегію втручання.

1.2. **Понятійна база: «ре-» як стратегія**

Revitalization / Ревіталізація

Походження: Термін утверджується в 1960–70-х роках у контексті міського планування.

Застосування: Райони, квартали, середовища.

Суть: Повернення життєвої сили — економічної, соціальної, культурної — територіям, які втратили свою актуальність.

Приклад: Перетворення занедбаних портових зон на культурно-креативні кластери (наприклад, HafenCity в Гамбурзі або Jam Factory Art Center у Львові (Рис.1)).

Мотивація: Прагнення зберегти цінність середовища через його адаптацію до нових потреб.

Етика: Важливо враховувати автентичність і локальні спільноти, не зводячи процес до декоративного фасадного оновлення.

Revalorization / Ревалоризація

Походження: У слововжитку з 1980-х у міському плануванні й економіці.

Застосування: Вуличні мережі, приміські зони, периферії.

Суть: Переоцінка значущості певної території або об'єкта, який раніше вважався другорядним.

Приклад: Оцінка індустріальної забудови як потенційної спадщини.

Мотивація: Створення нової системи цінностей, визнання прихованого потенціалу середовища.

Етика: Вимагає критичного переосмислення і здатності побачити значення за межами канонічного.

Rehabilitation / Реабілітація

Походження: В архітектурній практиці формується з середини XX ст.

Застосування: Переважно будівлі; інколи — ансамблі.

Суть: М'яке оновлення зі збереженням головних характеристик. Реставрується те, що можливо, доповнюється те, що необхідно. Вона спрямована на підтримку матеріалів, характеристик та просторових відносин, що надають будівлі історичного характеру, та дозволяє вносити доповнення чи зміни, що не порушують цілісність об'єкта.

Приклад: Відновлення будинку з заміною вікон і дахового покриття без зміни об'ємно-просторової структури.

Мотивація: Продовження життя об'єкта без втрати його ідентичності.

Етика: Повага до існуючого, відмова від надмірного втручання.

Restoration / Реставрація

Походження: Утверджується у XIX столітті (зокрема, з роботами Віолле-ле-Дюка і Джона Раскіна).

Застосування: Окремі архітектурні об'єкти.

Суть: Повернення об'єкта до певного історичного вигляду (не завжди — до первісного). Реставрація, як і реабілітація, допомагає зберегти якнайбільше вихідного матеріалу. Однак мета реставрації — відобразити об'єкт у певний момент історії. У результаті ремонт та відтворення певних елементів або пристроїв завершуються, а все, що передує передбачуваному періоду, документується та видаляється. Обсяг реставрації обмежений існуючою структурою або доказом наявності функцій, що раніше існували, які були раніше змінені. Не можуть бути включені проєкти, які ніколи не були виконані.

Приклад: Реставрація інтер'єрів барокової ратуші на підставі іконографічних джерел.

Мотивація: Збереження культурної пам'яті, фіксація певного моменту в історії.

Етика: Важливо не створити історичну містифікацію. Необхідно чітко документувати втручання.

Reconstruction / Реконструкція

Походження: Масово вживається після Другої світової війни.

Застосування: Втрачені або пошкоджені (переважно під час воєн) об'єкти, історичні комплекси, іноді — ландшафти. у загальносвітовій практиці це переважно відновлення зруйнованих пам'яток архітектури, історичних будівель або частин будівель за архівними даними. Реконструкція будівель була поширеною практикою протягом століть. В українських реаліях термін «реконструкція» використовується в будівельній індустрії на позначення поновлення, трансформації або модернізації будівель без намірів збереження пам'яток або історичного середовища.

Суть: Повне відтворення того, що було втрачено (у світі) / фактична модернізація будівель часто зі зміною будівельного об'єму (в Україні).

Приклад: Реконструкція Старого міста Варшави.

Мотивація: Відновлення образу міста або будівлі як символу культурної пам'яті.

Етика: Містить ризик «новорібу»; реконструкція має спиратися на ретельну джерельну базу.

1.3. **Підходи до збереження**

Conservation / Консервація

Походження: Розвивається як практика в середині XX ст., термін походить від лат. *conservare* — зберігати.

Застосування: Індивідуальні об'єкти, архітектурна тканина.

Суть: Мінімальне втручання, спрямоване на стабілізацію стану пам'ятки. Роботи з консервації здійснюються тільки тоді, коли це необхідно для запобігання погіршенню стану об'єкта. В українських реаліях практику консервації використовують як першу фазу реставрації об'єкта, уважаючи останню єдиною формою збереження пам'яток.

Приклад: Консервація фресок або частково зруйнованого даху без реконструкції.

Мотивація: Уникнення подальшої деградації.

Етика: «Не нашкодь» — основний принцип підходу.

Urban conservation / Збереження міст

Походження: З'являється в 1970–80-х як частина нової урбаністики.

Застосування: Історичні міські квартали, середовища.

Суть: Збереження міст. Активне управління природними ресурсами та міськими системами з

метою охорони, підтримки та забезпечення їхніх функцій; надання широкого спектру переваг для захисту біорізноманіття; збільшення забезпеченості мешканців міста, з пріоритетом потреб найменш забезпечених.

Приклад: Збереження структури вулиць, відновлення функцій без руйнування середовища.

Мотивація: Пошук балансу між розвитком і спадщиною.

Етика: Пріоритет потреб місцевих мешканців над капіталом.

Heritage preservation (US) Heritage conservation (UK) / Збереження спадщини

Походження: Широко вживається з 1960-х, особливо в США й Британії.

Застосування: Будівлі, комплекси, ландшафти.

Суть: збереження спадщини — це діяльність, спрямована на збереження та захист будівель, об'єктів, ландшафтів чи інших артефактів історичного значення. Це філософська концепція, що стала популярною в XX столітті: міста як продукти багатовікового розвитку повинні сприяти захисту та збереженню набутої спадщини. Цей термін стосується конкретно збереження антропогенного середовища, а не збереження, наприклад, незайманих лісів або дикої природи.

Приклад: Включення будівлі до реєстру спадщини.

Мотивація: Забезпечення передачі об'єкта майбутнім поколінням.

Етика: Збереження автентичного, навіть на шкоду зручності чи економіці.

Preservation (як стандартизований підхід у США)

Походження: Формалізований у Національних стандартах збереження (США, 1977).

Суть: Максимальне збереження всього історичного, включно з усіма шарами трансформацій. Стандарт, який приділяє велику увагу збереженню всієї історичної тканини шляхом консервації, обслуговування та ремонту. Іншими словами, всі матеріали, додані до будівлі протягом терміну служби, зберігаються.

Масштаб: Індивідуальні об'єкти, музейні комплекси.

Етика: Повага до об'єкта як історичного документа.

1.4. **Соціальний вимір: Gentrification / Джентрифікація**

Походження: Термін увів соціолог Рут Гласс (1964). Пов'язаний з англ. *gentry* — шляхетний клас.

Суть: Процес, унаслідок модернізації якого місце, особливо частина міста, бідний район стає привабливішим для людей із вищого соціального класу. Спочатку — процес оновлення застарілих міських кварталів Згодом — процес, який фактично витісняє локальну спільноту, результатом стає зростання цін на оренду житла, надмірне для корінних мешканців, а згодом, і для першої генерації нових мешканців.

Застосування: Міські квартали, переважно індустріальних районів.

Приклад: Перетворення індустріального району на квартал креативного класу без збереження локальної спільноти.

Мотивація: Прагнення інвесторів до вигідного «оновлення».

Етика: Джентрифікація часто супроводжується втратами — соціальними, культурними, людськими.

1.5. **Висновки**

Знання термінів і розуміння їхніх контекстів — це не просто фаховий мінімум. Це основа етичного та професійного вибору. Ревіталізація історичного середовища — це завжди вибір між збереженням і

зміною, між пам'яттю і потребою, між минулим і майбутнім. Для нашої професії важливо не тільки орієнтуватися у відмінності цих визначень, а й розуміти мотиви реалізації кожного з них у міському (або сільському) середовищі.

Рисунок 1

Приклад ревіталізації промислової території зі створенням Jam Factory Art Center – інституція сучасного мистецтва у Львові, 2015-2023р.р. ,AVR.

Джерело зображення: https://lviv.travel/image/blocks/fc/78/fc78417bb8a83e5527fcc90b4638084eea21ecbf_1704786433.jpeg?w=600&crop=1750%2C1207%2C164%2C76

Завдання для самоперевірки / обговорення

– Порівняння відмінностей підходів до збереження або трансформації історичного середовища.
– Конкретні випадки втручання в історично сформоване середовище: як би ви діяли?
– Свідома трансформація або випадкове руйнування занедбаної споруди: як би ви діяли?

Рекомендована література до теми:

1. Ashworth G. J., Tunbridge J. E. The Tourist-Historic City (1st ed.). London : Routledge, 2000. ISBN 9780080519470. URL: https://doi.org/10.4324/9780080519470.
2. Feilden B. Conservation of Historic Buildings. London : Routledge, 2007. 404 c. ISBN 9780080502915. URL: https://doi.org/10.4324/9780080502915.
3. Jokilehto J. A History of Architectural Conservation. 2-ге вид. London : Routledge, 2017. 508 c. ISBN 9781315636931. URL: https://doi.org/10.4324/9781315636931.
4. Orbaşli A. *Architectural Conservation: Principles and Practice* / Aylin Orbaşli. – Oxford : Blackwell Publishing, 2007. – 384 p. – (Heritage, Culture and Identity). – ISBN: 978-0632064046.
5. Pendlebury J. Conservation in the Age of Consensus. London : Routledge, 2008. 264 c. ISBN 0415249848. URL: https://doi.org/10.4324/9780203892343.
6. Zukin S. Loft Living: Culture and Capital in Urban Change. Rutgers University Press, 1989. 249 c. ISBN 0813513898.
7. Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць (Венеціанська хартія) : Хартія, Міжнародний документ Видавники: Організація Об'єднаних Націй (ООН) від 31.05.1964, № 995_757. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_757#Text.

Завдання для підготовки до наступної лекції

– Переглянути відео про актуальні підходи реставраторів та мистецтвознавців. Посилання на відео: Олег Рибчинський. Мета реставрації як культурного феномену. 13 бер. 2023 р. ЛММЦ https://www.youtube.com/watch?v=z9LCkWYnf50

– Переглянути відео з прикладом взаємодії з автетичним об'єктом. Посилання на відео: Виставка Володимира Костирка «Lemberg Style». Ya Gallery https://www.youtube.com/watch?v=texDaCnSokU

Тема 2. | **АВТЕНТИЧНІСТЬ. ПАТИНА ЧАСУ**

Лекція 2.

Тематичний план

2.1.Автентичність як філософське поняття

2.2. Автентичність у теорії спадщини

2.3. Протилежність автентичному: симулякр і фейк

2.4. Патина часу як культурна й естетична категорія

2.5. Сучасний культ пам'ятника: підходи Алоїза Рігля

2.6. Висновки: автентичність як виклик та інструмент

2.1. **Автентичність як філософське поняття**

Поняття автентичності (*authenticity*) походить від грецького *authentikós* — «*справжній*», «*істинний*», і в історії європейської філософії пов'язане з темою самототожності, істинності й відповідності речі її сутності. У новітній філософії — особливо у XX столітті — це поняття стало маркером особистісної та етичної позиції, пов'язаної з існуванням у правді, відповідальності, несхибності перед собою.

Сьорен К'єркегор (*Søren Kierkegaard*) (1813–1855) — один із перших, хто сформулював поняття автентичності як внутрішньої згоди особистості з самою собою. У його розумінні, бути автентичним — означає не втрачати себе в ролях, приписах і соціальних конвенціях, а жити з усвідомленням власної унікальності, включаючи страждання та відповідальність.

Фрідріх Ніцше (*Friedrich Nietzsche*) (1844–1900), у творах «*По той бік добра і зла*» та «*Так казав Заратустра*» осмислює автентичність як «*становлення самим собою*» попри вплив зовнішніх моралістичних норм. Ніцше ставить автентичність у прямий зв'язок із творчістю, волею до влади та доланням умовностей.

Мартін Гайдеґґер (*Martin Heidegger*) (1889–1976), розрізняючи буденне існування (*das Man*) й істинне буття (*Eigentlichkeit*), стверджував, що автентичність — це здатність «перевищити» щоденне й банальне, вийти з ролі ідентичного до інших та побачити себе як скінченне, відповідальне *Dasein*, здатне приймати рішення перед лицем смерті.

Жан-Поль Сартр (*Jean-Paul Sartre*) (1905–1980), звертався до конфлікту між комформізмом та автентичним способом життя. Для нього автентичність — це самовідновлення буття яке раніш було зіпсовано.

Симона де Бовуар (*Simone de Beauvoir*) (1908–1986), також зверталася до концепції Сартра про людину як «*заангажовану свободу*» через оптику спільного виміру. Для неї автентичність — це самовідновлення або власна свобода яка передбачає бажання свободи всіх людей.

Еріх Фромм (*Erich Fromm*) (1900–1980), навпаки заперечував «*абсолютну свободу*» Сартра вважаючи її ««*ілюзією індивідуальності*» на противагу справжньої індивідуальності, яка є результатом автентичного життя. Для Фромма автентичність — це позитивний результат освідченої і інформованої мотивації.

«Автентичність — це концепція особистості в галузях психології, екзистенціальної психотерапії, екзистенціалістичної філософії та естетики. В екзистенціалізмі автентичність — це ступінь,

до якого дії людини відповідають їй чи її цінностям і бажанням, незважаючи на зовнішній тиск, на соціальний конформізм. Свідоме Я примиряється зі станом Geworfenheit, коли його кинули в абсурдний світ (без цінностей і без сенсу), створений не ним самим, таким чином стикаючись із зовнішніми силами та впливами, відмінними від Я. У людських стосунках відсутність автентичності людини вважається недобросовісністю у спілкуванні з іншими людьми та з самим собою; таким чином, автентичність полягає в настанові Дельфійського оракула: «Пізнай самого себе».[1]

Ці філософські підходи сформували основу того, що згодом стало цінністю в мистецтві, архітектурі та політиці пам'яті: *відмова від удавання, повага до унікального й неповторного, розуміння істинного як такого, що не потребує маскування*.

2.2. **Автентичність у теорії спадщини**

У сфері збереження культурної спадщини поняття автентичності починає набувати вагомого значення в другій половині XX століття — спершу як матеріальна відповідність, згодом — як багатовимірне поняття.

Венеційська хартія (1964) (*International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites*) фіксує один із перших консенсусів у фаховому середовищі: автентичність пов'язується із «справжністю» історичної субстанції. Хартія вимагає, щоби реставрація спиралась на наукову документацію й залишалась розпізнаваною.

Документ із Нари (*The Nara Document on Authenticity*) (1994), ухвалений на міжкультурному форумі у Японії, розширює уявлення про автентичність, визнаючи, що її критерії залежать від культурного контексту. Автентичним може бути не лише матеріал, але й:

– функція,

– традиція використання,

– форма,

– техніка виготовлення,

– дух місця.

Це був важливий злам в переході від уніфікованих європоцентричних підходів до *інтерпретативного, контекстуального мислення*.

Віденський меморандум (2005), розроблений ЮНЕСКО, продовжив цю лінію, застерігаючи від консервації, яка заморожує міста, та пропонуючи замість цього «інтегроване збереження», яке поєднує спадщину й життєвість. Автентичність тут постає як *баланс між історичною глибиною і функціональністю*.

2.3. **Протилежність автентичному: симулякр і фейк**

У сучасному середовищі архітектура стикається з новими викликами. Паралельно з прагненням зберегти автентичне, розвивається *архітектура мімікрії*, «новорібу», імітації старовини. Це виявляється у:

– фальшивих фасадах,

– штучному зістарюванні матеріалів,

– псевдоісторичних новобудовах.

Жан Бодрійяр у книзі *Simulacra and Simulation* (1981) описав це явище як симулякр — об'єкт, який є ***копією без оригіналу.*** В культурі симулякрів копія стає справжнішим за оригінал, а споживач не відрізняє «реальне» від «репрезентації».

У просторі міста це породжує *ризик архітектурної неправди* — коли форма зберігається, але сенс втрачено. Навпаки, автентична архітектура має цінність навіть у своєму руйнуванні, бо в ньому — правда про час

[1] Джерело: https://handwiki.org/wiki/Philosophy:Authenticity

2.4. **Патина часу як культурна й естетична категорія**

Патина — це не просто зношення, *а естетичний і філософський феномен*. Вона репрезентує час як матерію. Тріщини, осипання, вигорілий колір — це сліди, які зберігають зв'язок між минулим і теперішнім.

Джон Раскін у праці *The Seven Lamps of Architecture* (1849) вперше артикулює цінність патини. Для нього старіння будівлі є виявом «живого життя», а не занепаду. Він закликав не реставрувати, а берегти саме зношене.

«Не втручайся в руїну, бо вона говорить мовою часу», — цей принцип став основою естетики збереження XX століття.

Пізніше Петер Цумтор реалізує ці ідеї в архітектурі — зокрема в *Kolumba Museum* (Кельн, 2007) (Рис. 2.), де нові елементи м'яко втручаються в руїни старої готики, утворюючи багатошарову, спокійну тишу часу. Цумтор говорить про *атмосферу, що не створюється — а виникає з поваги до існуючого.*

2.5. **Сучасний культ пам'ятника: підходи Алоїза Рігля**

Австрійський історик мистецтва Алоїз Ріґль (*Alois Riegl*) у праці *Der moderne Denkmalkultus. Sein Wesen und seine Entstehung* (1903) увів одне з найважливіших понять у сучасній теорії спадщини — вікова цінність (*Alterswert*). Досить давня стаття Алоіза Рігля "*The modern cult of monuments: its character and its origin*" повертається в науковий дискурс сьогодення. В своїй роботі Ріґль розрізняє три типи пам'яток:

– *Навмисні пам'ятники* – навмисна пам'ятна цінність має на меті зберегти момент у свідомості наступних поколінь;

– *ненавмисні пам'ятки* (пам'ятки історії) – історична цінність пам'ятки виникає внаслідок окремого етапу, який вона представляє в розвитку людської діяльності в певній сфері;

– *вікові пам'ятники* – вікова цінність пам'ятника виявляється відразу в датованому вигляді пам'ятника. Вікова цінність дає чітке уявлення про життєвий цикл артефакту та культури в цілому.

Всі ці три типи в різному відношенні присутні в кожному з об'єктів матеріальної спадщини. Важливо відзначити, що цю статтю було перекладено англійською мовою лише в 1982 році на підтримку критики присвоєння історичних

Рисунок 2 Kolumba Museum, Кельн, 2007, арх. Петер Цумтор, внутр. Двір. Джерело: https://lh3.googleusercontent.com/gps-cs-s/AC9h4nrkg-ZxJzRmf2bmcDnr4xjTMC73DAAB7kTgIZcY7nd4n5x7FW34_mvoJcJBSJ6NSS1dYTL7Pih3UP8icF5uBTELaFm4qyC3e0jkxaQJufyp9DenN5VY70wopuduerfZ-zwjLqwuCg=s680-w680-h510-rw

форм і мотивів у тому, що стало відомим як «постмодерністська» фаза архітектури. Можливо через те, що в цій роботі Ріґль виокремлює кілька типів цінностей:

– *історична цінність* — є документом доби;
– *наочна цінність* — пов'язана з красою, стилем;
– *навмисна пам'ятна цінність* — створена заради майбутнього спогаду;
– *вікова цінність* — унікальна, бо притаманна лише старіючим об'єктам.

Отже, в сенсі вікової цінності *патина* — це не брак, а свідчення значущості. Її неможливо відтворити, вона формується повільно, під дією часу. А отже — *вартує бути збереженою як один із проявів автентичності.*

2.6. **Висновки: автентичність як виклик**

Автентичність — це не лише про матеріал. Це про правду. Про чесність архітектора перед часом, перед містом, перед людьми. Це здатність розпізнавати не лише форми, але й сенси. В умовах симуляції, мімікрії та медіалізованого середовища — вона стає критичною рисою етичного проектування.

Діаграма зв'язків понять автентичного
→ [в архітектурі] → [через матеріал / форму / функцію / наратив]
→ [оцінюється] → [за контекстом культури (*The Nara Document on Authenticity*)]
→ [може втрачатися] → [через симуляцію / рестайлінг]
→ [зберігається] → [через консервацію / реінтерпретацію]

Завдання для самоперевірки / обговорення

– Яка філософська концепція автентичності є для вас найбільш релевантною в архітектурній практиці?
– Чим симулякр відрізняється від реставрації? Які межі дозволеного у стилізації?
– Чи може патина бути носієм естетичної, а не лише історичної цінності?
– Як би ви діяли з фасадом будівлі, яка має патину часу, але погано збереглася технічно?

Рекомендована література до теми:

1. Heidegger M. Being and Time / пер.: J. Macquarrie, E. Robinson. Harper and Row Publishers, 1962. 589 с. ISBN 0060638508.
2. The Nara document on authenticity (1994) : Doctrinal text UNESCO World Heritage Centre / ICCROM / ICOMOS / Agency for Cultural Affairs (Japan) від 06.11.1994. Munich Germany. С. 118–121 . URL: https://publ.icomos.org/publicomos/jlbSai?html=Bur&base=technica&ref=44119&file=2817.pdf&path=International_Chartes_for_Conservation_and_Restoration_chap10.pdf.
3. Riegl A. The modern cult of monuments: its character and its origin. Oppositions. 1983. вип. 25. С. 20–51. ISSN 0847853594.
4. Ruskin J. The Seven Lamps of Architecture. Gutenberg. The Project Gutenberg eBook. URL: https://www.gutenberg.org/cache/epub/35898/pg35898-images.html.
5. UNESCO. *Vienna Memorandum on World Heritage and Contemporary Architecture – Managing the Historic Urban Landscape* / UNESCO. – Vienna, 2005. – URL: https://whc.unesco.org/en/documents/5965
6. Zumthor P. Atmospheres: Architectural Environments. Surrounding Objects : 5th printing. Birkhäuser Architecture, 2006. 76 с. ISBN 3764374950.

Завдання для підготовки до наступної лекції

Переглянути відео з прикладом взаємодії з автентичною матерією Усті Антонюк.

– Посилання на відео: Відео про кахлі: https://www.facebook.com/watch/?v=395047672368523
https://www.facebook.com/watch/?v=722088275510624

Тема 3. | **МАТЕРІЯ. ПРОЄКТНІ ПРАКТИКИ**

Лекція 3

Тематичний план

3.1. Вступ до теми: нове і старе як поле взаємодії

3.2. Авторство в ревіталізаційному процесі: дія чи співіснування?

3.3. Інтерпретація як інструмент ревіталізації

3.4. Втручання як позиція: бути присутнім, не домінуючи

3.5. Естетика скромності і чесності

3.6. Висновки: архітектор як слухач часу

3.1. **Вступ до теми: нове і старе як поле взаємодії**

Питання втручання у вже сформоване історичне середовище — це завжди зустріч між двома часовими шарами: минулим, яке вже стало пам'яттю, і сучасністю, яка прагне осмислити, зберегти, а водночас змінити. У цьому контексті архітектор не просто проєктує — він веде перемовини з часом, із матеріалом, з контекстом, із локальною історією.

Сучасна ревіталізаційна практика вимагає *не лише дбайливого поводження з архітектурною тканиною, а й етичного самовизначення*: якою мірою архітектор право бути «автором» у середовищі, що вже має власну історію?

3.2. **Авторство в ревіталізаційному процесі: дія чи співіснування?**

У класичній модерністській традиції (XX ст.) авторство в архітектурі було героїчним актом: архітектор як *demiurg*, що формує простір *ex nihilo*. Проте в роботі з історичним середовищем така позиція навряд чи є прийнятною. У ревіталізації архітектор радше є редактором, фасилітатором, співавтором, ніж ініціатором з нуля. Його завдання — *прочитати наявне, виявити у ньому потенціал, дати нову функцію, не знищивши при цьому цінності*.

У прикладі 23A Coffee Shop (Харків, 2021) (рис.3.) архітектор Володимир Пономаренко не «перекриває» історичний простір, а працює з ним як із тлом. У процесі роботи відкривається автентичне мурування. Рішення — модульні меблі, текстури природних матеріалів, колористичні акценти та використання оригінальних технік залишають стару будівлю видимою й «дієздатною». Авторство, у цьому конкретному випадку, полягає не в домінуванні, а в партнерстві з місцем, хоча й залучено додаткові матеріали і форми.

3.3. **Інтерпретація як інструмент ревіталізації**

Інтерпретація — це не просто вільне трактування історії. В історично сформованому середовищі вона набуває статусу інтелектуальної та етичної відповідальності. Не можна просто «відчитати» об'єкт як хочеш — слід спиратися на документацію, контекст, культурну пам'ять. У проєкті Tovarystvo Café (Львів, 2022) (Рис.4.), реалізованому Устиною Антонюк, інтерпретація

Рисунок 3 23A COFFEE SHOP, Харків 2021, арх. В. Пономаренко Джерело: https://www.facebook.com/ponomarenkobureau/posts/pfbid0t9Z6CPWNeCfurmsHcscZYCvtvkJgoqHeYBZZQqV2bo2cppHsQLfDQrwVtgHzee3ol?locale=uk_UA

проявляється як діалог минулого й сучасного без експлуатації ностальгії. Збережено фактуру стін, стару плитку, цеглу, використано відсилки до ар-нуво, але без стилізації. Кожен знайдений автентичний матеріал вплітається у загальне рішення. Нові вставки залишаються сучасними, не наслідуючи, а співіснуючи. Інтер'єр є результатом діалогу з тим, що відбулося. Це подібно до закону збереження енергії, тільки зберігається матерія (набуваючи нових форм). Залишки цегли з розібраної перегородки перетворюються на стільницю, а кахлі зі старої пічки на столик.

Цей підхід співзвучний принципам Документа з Нари (1994), який вказує, що *автентичність — це не лише матеріал, а ще й дух місця, традиція, спосіб функціонування*. Відповідно, інтерпретація має не фальсифікувати історичне, а радше акцентувати автентичні складові.

3.4. **Втручання як позиція: бути присутнім, не домінуючи**

Ревіталізаційне втручання сьогодні — це радше жест присутності, ніж реконструкція. Архітектор не «оживляє», а створює умови для нового життя простору. Це принципово інша етика.

Анджей Томашевський у праці *Ku nowej filozofii dziedzictwa* (2022) пропонує відхід від технократичного підходу до спадщини схиляючись *філософії відповідального дотику*. Спадщина не є музейним об'єктом, вона — жива тканина суспільства. У своїй матеріальній частині вона потребує не «збереження форми», а збереження змістів.

Це означає:

– уникати імітацій;

– зберігати сліди часу;

– не витісняти попередні наративи новими;

– не відтворювати історичне середовище, а надавати йому можливість говорити.

3.5. **Естетика скромності і чесності**

Сучасні ревіталізаційні проєкти (в Україні й поза її межами) дедалі частіше демонструють естетику недомовленості, скромності, пошани до фрагмента.

Рисунок 4 Tovarystvo Café, Львів, 2022. Арх. У. Антонюк Джерело зображення: https://www.facebook.com/ustiaantoniuk.studio/posts/pfbid0dEHJoR6uLBBybL6PTBHG47uVfcFX2qtz8FMFcN7GsCfGN5goMx9Usx4wgPMP1yyBl?locale=uk_UA

Архітектура не маскує сліди руйнування, а радше надає їм форму. Це помітно і в кейсі 23A, де інтер'єр дозволяє говорити стінам, а не «обгортає» їх декоративністю. Або в Tovarystvo, де цегла відкрита від штукатурки функціонує не як дефект, а як носій пам'яті.

Тут ми бачимо реалізацію ідей, близьких до Алоїза Ріґля (1903), зокрема його концепції вікової цінності (*Alterswert*) — цінності, яка виникає саме внаслідок старіння, а не всупереч йому. Ріґль зауважує, що пам'ятник не має бути «оновлений», він повинен бути визнаний у своїй змінності.

3.6. **Висновки: архітектор як слухач часу**

У роботі з історичним середовищем ***архітектор не є творцем форми, а медіатором діалогу***. Він слухає місце, зчитує знаки часу, дає змогу залишкам говорити. Авторство тут — це стриманість, а не домінування, контекстуальність, а не самозакоханість.

Ревіталізація вимагає:

– етичного дистанціювання від знищення автентичного;

– відмови від «архітектурного монологу»;

– здатності бачити красу в зламаному, пошкодженому, недосконалому.

Завдання для самоперевірки / обговорення

– Які етичні межі авторського втручання в історичне середовище?

– Чим інтерпретація відрізняється від стилізації?

– Як патина часу може співіснувати з новими функціями?

– Чи доречно «прикрашати» спадщину? Де межа між осмисленням і фальсифікацією?

Рекомендована література до теми:

1. The Nara document on authenticity (1994) : Doctrinal text UNESCO World Heritage Centre / ICCROM / ICOMOS / Agency for Cultural Affairs (Japan) від 06.11.1994. Munich Germany. С. 118–121 . URL: https://publ.icomos.org/publicomos/jlbSai?html=Bur&base=technica&ref=44119&file=2817.pdf&path=International_Chartes_for_Conservation_and_Restoration_chap10.pdf.

2. Riegl A. The modern cult of monuments: its character and its origin. *Oppositions*. 1983. вип. 25. С. 20–51. ISSN 0847853594.
3. Tomaszewski A. Ku nowej filozofii dziedzictwa. Kraków : Wydawnictwo MCK, 2022. 375 с. ISBN 9788366419346.
4. Zumthor P. Atmospheres: Architectural Environments – Surrounding Objects / Peter Zumthor. – Basel : Birkhäuser, 2006. – 72 p. – ISBN: 9783764374952.

Завдання для підготовки до наступної лекції

Переглянути за посиланнями будівлі, які будуть розглянуті в наступній лекції, аби сформувати власні враження до інтерпретації викладача.

1. Художня галерея та майстерня. PHAB Architects

Детальніше: https://www.dezeen.com/2016/05/15/somerset-regional-art-gallery-the-condensery-phab-architects-1920s-packing-shed-adaptive-reuse-modern-art-gallery-toogoolawah-australia/

2. Технополіс промислово-дослідного цеху №19

Архітектор Andrea Oliva Детальніше: https://www.archdaily.com/772846/technopole-for-industrial-research-shed-number-19-andrea-oliva-architetto?ad_medium=gallery

3. Інтервенції в малі простори:

– ТЕЛЕПОРТ. *Studiia-ilchenka. проєкти*. URL: http://studiia-ilchenka.ua/ua/projects-post/teleport/

– M Woods Entrance Revitalization / Vector Architects. *ArchDaily*. 20.03.2021. URL: https://www.archdaily.com/794255/m-woods-entrance-revitalization-vector-architects?ad_medium=gallery (дата звернення: 03.06.2025)

Тема 4. | **РЕВІТАЛІЗАЦІЯ БУДЕННОГО**

Лекція 4

Тематичний план

4.1. Вступ: буденне як нова межа спадщини

4.2. Випадок 1: PHAB Architects — Somerset Regional Art Gallery (The Condensery)

4.3. Випадок 2: Andrea Oliva — Technopole (Shed №19)

4.4. Випадок 3: Burckhardt+Partner — надбудова штаб-квартири Belimo Automation AG

4.5. Порівняльний блок: інтервенції в малі простори

–Студія Ільченка — TELEPORT (Харків, 2018)
–Vector Architects — M Woods Museum Entrance (Пекін, 2016)
–Таблиця порівняння: TELEPORT vs. M Woods

4.6. Висновки: делікатність як стратегія

Рисунок 5 *Toogoolawah, South East Queensland, Австралія, 2016, PHAB Architects художня галерея та майстерня*
Детальніше: https://www.dezeen.com/2016/05/15/somerset regional-art-gallery-the-condensery-phab architects-1920s-packing-shed-adaptive-reuse modern-art-gallery-toogoolawah-australia/

4.1. **Вступ**

У традиційній парадигмі спадщини охорона та збереження історичного середовища орієнтувалася переважно на об'єкти з вираженою історичною, мистецькою чи меморіальною цінністю. Проте з другої половини XX століття виникає інша фокусна точка: повсякденне, буденне, нефасадне. Те, що не виглядає як пам'ятка, але живе в міському ландшафті як тло, ритм, звичка.

Ревіталізація буденного — *це не лише зміна функції, а зміна погляду*. Це жест уваги до речей, які зазвичай не бачать: цех, підвал, прохід, пакувальний ангар чи закинутий вхід. Саме робота з такими просторами дозволяє виявити нову естетику збереження, нову етику втручання — без героїки, але з делікатністю.

4.2. **Випадок 1: PHAB Architects — Somerset Regional Art Gallery (The Condensery)**

– Toogoolawah, Австралія
– Первісна функція: пакувальний цех 1920-х років
– Реалізація: 2016

Ідеться про нічим не примітні будівлі на противагу тим, які визнані експертним середовищем як пам'ятки. У цьому випадку автори кажуть: «Історія будівлі особливо очевидна всередині, де наявна палітра матеріалів позначається та старіє завдяки використанню, створюючи простір, що викликає враження, у якому можна створити унікальну галерею»[2]. Цей проєкт демонструє ***адаптивне повторне використання***: промислову будівлю перетворено

[2] Джерело: https://www.dezeen.com/2016/05/15/somerset-regional-art-gallery-the-condensery-phab-architects-1920s-packing-shed-adaptive-reuse-modern-art-gallery-toogoolawah-australia/

Рисунок 6 Дослідницький центр, адаптивне повторне використання, Кадельбоско ді Сопра, Італія, 2015, арх. Andrea Oliva. Джерело зображеення: Technopole for Industrial Research Shed #19 / Andrea Oliva Architetto | ArchDaily

на культурний центр. Автори зберегли характер споруди — довгасте тіло, простоту конструкцій, сировинну матеріальність — і додали до неї точкові, але виразні елементи: вхідний об'єм із чорної сталі, нові покриття, контрастні вставки.

Етика проєкту зосереджена на ***утриманні від надмірного втручання***. Архітектори не маскують старість будівлі, не стилізують її, а зберігають її індустріальну чесність. Простір, який раніше був утилітарним, стає громадським.

4.3. **Випадок 2: Andrea Oliva — Technopole (Shed №19)**

– Італія
– Первісна функція: промисловий корпус
– Реалізація: 2015

«Для виявлення можливих майбутніх трансформацій використовуються дослідження. Індустріальні трансформації місця розглядаються як відправна точка, таким же чином будівля в руїнах розкриває свою первісну композицію та структуру. Пам'ять про звуки праці, запахи, машини, відходи процесу та людей є невід'ємною частиною об'єктів промислової архітектури та будівель. Найсуттєвішою формою деградації території колишніх заводів "Reggiane" є тиша.»[3] Тут ідеться про ***ревіталізацію закинутого цеху*** в науково-дослідний кампус. Аркадна структура зберігається, але внутрішній простір трансформується під лабораторії, зали, офіси. Зовнішні вставки з сітки і сталі візуально не імітують історичний образ, але ***вбудовуються у його ритм.***

Проєкт показує ***технічну, але поетичну ревіталізацію***, де немає «музейного підходу», але є увага до пропорції, простору, денного світла, патини на бетоні.

4.4. **Випадок 3: Burckhardt+Partner — надбудова штаб-квартири Belimo Automation AG**

– Хінвіль, Швейцарія
– Сучасна адміністративна будівля

[3] Джерело: https://www.archdaily.com/772846/technopole-for-industrial-research-shed-number-19-andrea-oliva-architetto?ad_medium=gallery

Рисунок 7 *Надбудова штаб-квартири Belimo Automation AG, Хінвіль, Швейцарія, 2020, Burckhardt+Partner Джерело зображення: https://www.burckhardtpartner.com/en/projects/detail/projekte/show/Projekte/redevelopment-project-for-belimo-finance-business-services-hinwil/*

– Втручання: 2020-ті роки

«Проект включав елементи попередніх схем реконструкції на нижніх поверхах, а також виставкові зали, створені Burckhardt+Partner у тій же будівлі. Дизайн інтер'єру відображає світ бренду завдяки використанню потужного брендового кольору помаранчевого кольору»[4] Цей кейс демонструє, що «ревіталізація» може стосуватися не лише старих, а й морально застарілих об'єктів. Ідеться про надбудову поверху з рекреаційними просторами, які мали адаптувати офіс до постковідних реалій (гнучкість, неформальність, комфорт).

Архітектори додають легкий, світлий об'єм із прозорими вставками. Прозорий і відкритий дизайн забезпечує краєвидами різні робочі місця. За необхідності зону відпочинку можна виокремити шторами. Великі круглі абажури світильників з повсті мають звукопоглинальні властивості і створюють комфортну атмосферу. Важливо: надбудова не перетворює об'єкт, а доповнює його поведінкову функцію, не порушуючи стилістичної логіки.

4.5. **Порівняльний блок: інтервенції в малі простори**

Студія Ільченка — TELEPORT (Харків, 2018)

– Бар у передмісті Харкова, реконструкція підвалу

Архітекторка Олена Ільницька переосмислює функцію колишнього технічного приміщення у звичайному п'ятиповерховому житловому будинку, перетворюючи його на атмосферний бар. Візуальна мова інтер'єру має дещо химерне забарвлення за рахунок світлових стрічок,

[4] Джерело: https://www.burckhardtpartner.com/en/projects/detail/projekte/show/Projekte/redevelopment-project-for-belimo-finance-business-services-hinwil/

Рисунок 8 TELEPORT, Харків, 2018, Студія Ільченка Джерело зображення: http://studiia-ilchenka.ua/ua/projects-post/teleport/

складної палітрі матеріалів, геометрії оп-арту. Усе це не приховує, а виявляє просторову стисліcть, дає їй стиль, ритм, темперамент. «Teleport» – це бар площею 33 м2 , інтегрований у цокольну частину житлового будинку. Ззовні ця інтервенція починається зі входу, прозорість та «нематеріальність» якого є важливою складовою дизайну, що нагадує фантастичні серіали про космос, зокрема «Star Gates ».

Цей об'єкт демонструє приклад втручання у типовий підвальний простір радянської п'ятиповерхівки, який довгий час залишався нефункціональним і маргінальним. Завдяки мінімальним і концептуально вивіреним діям архітекторів простір перетворився на привабливий громадський інтер'єр — бар «Teleport». Назва закладена в саму архітектурну мову: відвідувач потрапляє у простір, де зникає відчуття повсякденності.

Ключові інструменти, що використано у проєкті: гра з кольором (неон і темні нейтральні відтінки), обробка поверхонь, світло, дзеркала й інші засоби дезорієнтації, які дозволяють трансформувати простір на сенсорному рівні. Проєкт не прагне до репрезентативності, а навпаки, посилює інтимність, «домашність» простору шляхом фантазії, що базується на місцевому середовищі. Автори не маскують підвал, а створюють альтернативну реальність у його межах. Наведений приклад демонструє, як архітектура може не лише фізично перетворити простір, а й змінити його соціальну роль і культурне сприйняття. Приміщення, яке зазвичай виключене з активного використання, стає точкою збору, спілкування та культурного обміну. У такий спосіб відбувається ревіталізація не лише матеріального середовища, але й соціальної тканини району, де він розташований.

Проєкт працює з *емотивністю*[5] — він створює простір враження, транзиту,

[5] Що таке емотивність? Емоції є певною формою сприйняття світу. Вагомою сутністю для досліджень емоційної сфери спілкування є емотиви. Емотивність – це емоційність у мовному значенні, тобто чуттєва оцінка об'єкту.

Рисунок 9 M Woods Museum Entrance, Пекін, 2016, Vector Architects Джерело зображення: https://www.archdaily.com/794255/m-woods-entrance-revitalization-vector-architects?ad_medium=gallery

«телепортації». Це ревіталізація через атмосферу, а не реставрацію.

Vector Architects — M Woods Museum Entrance (Пекін, 2016)

– Вхід до музею у постіндустріальному районі

«Наша основна стратегія полягає не в реформуванні існуючого фасаду, а в додаванні на нього шару прозорості. Тому люди можуть відчувати старе, коли вони відчувають нове, і читати історичну інформацію про місто. Ще одна проблема — час і бюджет. Проєкт має бути реалізований протягом 40 днів від проектування до будівництва. Через цю критичну умову ми вибираємо "сітку з оцинкованого заліза" як основний матеріал. Напівпрозорість і відбивна здатність металевої сітки робить вхідний фасад більш жвавим, оскільки сітка може приносити сонячне світло туди, де воно знаходиться в тіні»[6].

Архітектор Dong Gong залишає частину старої бетонної стіни, прорізає в ній новий вхід і вставляє «*негерметичну*» металеву конструкцію. Контраст між матеріалами — не просто формальний: він говорить про пошану до існуючого, про готовність нової архітектури відступити, дати місце пам'яті.

Вхід до музею сучасного мистецтва M Woods у Пекіні — це приклад тактовного, але промовистого архітектурного втручання, що трансформує сприйняття тривіальної будівлі без кардинальної перебудови. Архітектори з **Vector Architects** обрали легкі матеріали — сітчасту оцинковану сталь, прозорі структури, текстури дерева — для створення перехідного простору між містом і виставковим залом. Цей простір не лише обрамлює вхід, а й задає ритм досвіду — сповільнює, концентрує увагу, змушує вдивлятись.

Архітектори називають проєкт «фільтром»: він ніби фільтрує шум, хаос і сприйняття міста, створюючи умови для переходу у простір

[6] Джерело: https://www.archdaily.com/794255/m-woods-entrance-revitalization-vector-architects?ad_medium=gallery

культури. Вхід перетворюється на своєрідну «медитативну камеру», де минуле й теперішнє, стара тканина міста і нова функція взаємодіють. Головне завдання авторів не «прикрасити» стару будівлю, а активізувати її присутність у сучасному міському ландшафті. Цей приклад демонструє, як ревіталізація буденного може бути не агресивною, а делікатною, без демонстративного жесту, без радикальної реконструкції. Архітектура стає посередником між історичним та актуальним, створюючи багатошарове сприйняття простору. Вона не витісняє старе, а активує його потенціал через нову інтерпретацію — у діалозі, а не в конфлікті.

Це втручання є мінімалістичним, але надзвичайно промовистим: стара стіна не демонтується, не зашивається, а залишається видимою, шорсткою, мовчазною.

Таблиця порівняння: TELEPORT vs. M Woods

Критерій	**TELEPORT (Харків)**	**M Woods Entrance (Пекін)**
Тип об'єкта	Бар у підвалі	Вхідна зона музею
Тип втручання	Повна інтер'єрна трансформація	Локальна архітектурна вставка
Матеріальність	Неон, метал, шліфовані поверхні, насичена палітра	Сіра бетонна стіна, чорний метал, текстура старого
Естетика	Футуризм, іронія, експресія	Тиша, повага, стислість
Ставлення до минулого	Минуле стає фоном гри	Минуле — присутній співрозмовник
Ефект на користувача	Враження, розрив буденності	Уповільнення, уважність

4.6. **Висновки: делікатність як стратегія**

Ревіталізація буденного — це практика, яка відкриває нові горизонти архітектурної чутливості. Вона вимагає не лише вміння працювати з матеріалом, а й здатності ***бачити потенціал у непоказному***, у проміжку між стилями, у шорсткій стіні, у темному коридорі. Це не про «висловлення» архітектора, а про ***співучасть у просторі***, який уже щось пережив. І саме ця ***стриманість, контекстуальність і делікатність*** — найскладніші, але й найцінніші якості в роботі з історичним і буденним.

Завдання для самоперевірки / обговорення

– У чому полягає відмінність підходів PHAB Architects та Andrea Oliva у роботі з промисловими об'єктами? Який із проєктів демонструє більшу свободу втручання, а який – стриманість?

– Яку роль у кожному з розглянутих проєктів відіграє локальний контекст (матеріальний, соціальний, історичний)? Який об'єкт, на вашу думку, найбільш делікатно інтегрується в середовище?

– Чи можна вважати втручання в буденні простори новим етапом еволюції пам'яткоохоронної практики? Аргументуйте прикладами з лекції.

– Які «буденні» простори у вашому місті могли б бути переосмислені через архітектурне втручання? Якою була б ваша стратегія втручання: мінімалістична чи виразна?

Використані джерела та рекомендовані посилання:

1. PHAB Architects transforms 1920s packing shed into a contemporary art gallery. Dezeen. Magazine. 15.05.2016. URL: https://www.dezeen.com/2016/05/15/somerset-regional-art-gallery-the-condensery-phab-architects-1920s-packing-shed-adaptive-reuse-modern-art-gallery-toogoolawah-australia/.
2. Technopole for Industrial Research Shed #19 / Andrea Oliva Architetto. ArchDaily. 02.09.2015. URL: https://www.archdaily.com/772846/technopole-for-industrial-research-shed-number-19-andrea-oliva-architetto?ad_medium=gallery (дата звернення: 03.06.2025).
3. ТЕЛЕПОРТ. Studiia-ilchenka. проєкти. URL: http://studiia-ilchenka.ua/ua/projects-post/teleport/.
4. M Woods Entrance Revitalization / Vector Architects. ArchDaily. 20.03.2021. URL: https://www.archdaily.com/794255/m-woods-entrance-revitalization-vector-architects?ad_medium=gallery (дата звернення: 03.06.2025).
5. Tomaszewski A. Ku nowej filozofii dziedzictwa. Kraków : Wydawnictwo MCK, 2022. 375 с. ISBN 9788366419346.

Завдання для підготовки до наступної лекції

Переглянути за посиланнями будівлі, які будуть розглянуті в наступній лекції, аби сформувати власні враження до інтерпретації викладача.

– Ремонт таунхаусу на Kendal Street, Лондон, Велика Британія https://www.thenordroom.com/stylish-regency-townhouse-in-london/

– Проєкт пристосування з переобладнанням колишньої церкви Old Coach Road https://www.desiretoinspire.net/2023/04/16/a-church-conversion-in-wiltshire/

– Брукс-Стріт, 118, Фортитьюд-Веллі, Велика Британія https://www.realestate.com.au/news/see-inside-top-brisbane-agent-lists-his-own-dream-home/

Тема 5.| **ВЗАЄМОДІЯ З АВТЕНТИЧНИМ (ОБСТАВИНИ)**

Лекція 5

Тематичний план

5.1. Вступ до теми. Поняття автентичності як процесу та відносин
– Обставини втручання в історичне середовище
– Етична компонента втручання: незалежно від формату

5.2. Формати втручання та межі відповідальності
– Внутрішнє втручання: матеріальна і нематеріальна автентичність
– Вплив контексту на рішення архітектора
– Реконструкція, добудова, нове будівництво

5.3. Розбір прикладів втручань:
– Kendal Street Townhouse: інтер'єрне втручання у пам'ятку
– Old Coach Road Church Conversion: зміна функції сакрального простору
– Brookes Street infill: нове будівництво у сформованому середовищі

5.4. Інтерпретаційна рамка Анджея Томашевського

5.5. Висновки

Рисунок 10 *Ремонт таунхаусу на Kendal Street, Лондон, Велика Британія Джерело зображення: https://www.thenordroom.com/stylish-regency-townhouse-in-london/*

5.1. **Вступ**

Робота з історичним середовищем ніколи не відбувається в «лабораторних» умовах. Завжди є обставини — соціальні, фізичні, технічні, емоційні. Але насамперед — етичні. Вони не залежать від формату втручання: це може бути реконструкція, добудова, редизайн або навіть нове будівництво в історичному контексті. Але в усіх випадках архітектор стикається з одним викликом — як залишитися чесним до місця, до його часу і смислів.

Ця лекція присвячена саме тому, як змінюється або не змінюється відповідальність проєктанта залежно від обставин втручання. Ми проаналізуємо три приклади, що охоплюють різні підходи, — інтер'єрне втручання, адаптацію до нової функції та нове будівництво у сформованому контексті і спробуємо розглянути, у чому полягає спільна етична основа.

5.2. **Формати втручання та межі відповідальності**

Питання реставрації саме житла є доволі діалектичним, оскільки логічно припустити, що за умови комплексної реставрації й інженерне обладнання будівлі має відповідати часу її створення. Та цей підхід не можна назвати гуманним до нових мешканців. Тому варто розглянути різноманітні формати втручання в історичне середовище.

– Приклад комплексного ремонту з елементами реставрації, як у випадку з таунхаусом на Kendal Street (Рис. 10). Ремонт таунхаусу можна означити історією про те, як бути непомітним.

– Приклад проєкту пристосування, як у випадку з переобладнанням колишньої церкви Old Coach Road (Рис. 11.). Цей приклад є радше інтервенцією нової функції без зміни форми

Рисунок 11 *Проєкт пристосування з переобладнанням колишньої церкви Old Coach Road Джерело зображення: https://www.desiretoinspire.net/2023/04/16/a-church-conversion-in-wiltshire/*

історичної будівлі. Житло в церкві виглядає для нас дещо незвичним. Та це поширена практика збереження місцевих пам'яток у північних країнах. Місцеві парафії зменшуються, не маючи можливості доглянути всі церкви. Ця історія про те, як бути доречним.

– Приклад вставки (нового будівництва) міжісторичних будівель у випадку вулиці Брукс (Рис. 12). Це беззаперечно нове будівництво. Але зверніть увагу: ідеться про те, що автори Хогг і Лемб і Хіт Вільямс працюють з оригінальною архітектурою Джеймса Рассела, щоб запропонувати продуману відповідь, орієнтуючись на відкриті та закриті, старі та нові елементи місця. Ця історія про те, як бути неочікуваним.

5.3. **Розбір прикладів втручань**

Kendal Street Townhouse (Лондон, Велика Британія)

Інтер'єрне втручання у таунхаус часів регентства. Цей об'єкт — типовий приклад втручання на рівні інтер'єру в архітектуру, що вже має визначену історичну структуру. Архітектор зберігає основні риси будинку: симетрію, масштаб, структуру приміщень, але водночас додає сучасні шари — кольори, текстури, меблі. Це — вбудована сучасність, яка не імітує історію, але працює з нею як із фоном.

Обставини втручання:

робота у пам'ятці без змін у зовнішньому вигляді;

заміна функціональних зон, але не геометрії;

робота з тонкою палітрою, обережна модернізація.

Етична лінія

Тут важливо не «засилити» минуле, не зробити з нього декорацію. Архітектор дозволяє сучасності звучати, але не домінувати. Це діалог без вторгнення. За термінологією Анджея Томашевського, відмова від агресивного реставраторства на користь «етики присутності».

Рисунок 12 *Брукс-Стріт, 118, Фортитьюд-Веллі, Велика Британія Джерело зображення: https://www.realestate.com.au/news/see-inside-top-brisbane-agent-lists-his-own-dream-home/*

Old Coach Road Church Conversion (Вілтшир, Велика Британія)

Адаптація колишньої церкви під житло. Цей приклад демонструє прилаштування нової функції до об'єкта з сильною символічною природою — сакральної архітектури. Тут не змінюється форма будівлі — лише її внутрішній простір і функціональне наповнення. Архітектори обережно «вписують» нові елементи (антресолі, перегородки, меблі) у простір, не порушуючи його базової логіки.

Обставини втручання:

високе символічне навантаження;
необхідність оновлення функції без втрати «духу»;
робота з вертикаллю, масштабом, світлом.

Етична лінія

Коли ми працюємо з об'єктом, який для когось був священним простором, втручання не може бути просто «редизайном». Це акт, що має бути продуманий у термінах пам'яті, поваги, співучасті. Томашевський указував на важливість «*не перетворити спадщину на матеріал для проєкту*», і цей кейс — саме про це.

Brookes Street, Fortitude Valley (Брісбен, Австралія)

Нове будівництво в історичному контексті. На перший погляд — зовсім інша ситуація. Архітектор створює новий об'єкт у вже сформованому середовищі. Але попри сучасну мову — великі вікна, графічні рішення, активні текстури — новий дім працює як континуум, а не як інцидент. Він «підхоплює» масштаб, ритм, колірну палітру вулиці, не порушує загальної пластики. «Як приклад потенціалу інших оппортуністичних переосмислень відкритого простору та, можливо, навіть як відповідь на підвищені вимоги щільності до міст, пропозиція представляє ідею будинку, відкритого для оточуючих, щоб забезпечити вільний потік

повітря, а також створити місце призначення саме по собі»[7].

Обставини втручання:

порожня ділянка, але в історичному районі;
необхідність інтеграції, а не імітації;
формування нової ідентичності, яка не витісняє.

Етична лінія

Тут важливо не сховатися за стилізацією. Архітектор не наслідує старе, але й не намагається зруйнувати ландшафт. Це позиція відповідального співіснування. Як писав Томашевський, «спадщина — це не музейна нерухомість, а жива субстанція суспільства».

5.4. **Інтерпретаційна рамка Анджея Томашевського**

Спільна лінія: формат втручання не дорівнює формату відповідальності. Розглянуті приклади показують, що тип втручання не визначає глибину етичного завдання. Незалежно від того, чи це інтер'єрна робота, адаптація старої функції, нове будівництво — завжди йдеться про *реакцію на автентичність*:
автентичність матеріалу;
автентичність масштабів;
автентичність функції;
автентичність досвіду.

Важливо: автентичність — це не об'єкт, а взаємина, як підкреслював Анджей Томашевський.

5.5. **Висновки**

Етична відповідальність архітектора не залежить від формату втручання.

Усі форми трансформації вимагають делікатності, читання контексту та утримання від надмірного «пере-присвоєння».

Автентичність – це не річ, а взаємність.

Томашевський закликає до нового мислення: не відновлювати минуле, а жити з ним у чесному діалозі.

Завдання для самоперевірки / обговорення

– У чому різниця між втручанням у фасад, інтер'єр і контекст? Чи змінюється при цьому етичне завдання?
– Яким чином нове будівництво може бути формою збереження історичного ландшафту?
– Чи можливе «м'яке» втручання в сакральний простір? Які обмеження існують?
– Оберіть приклад з вашого міста, який демонструє різні підходи до збереження/трансформації автентичності. Як би ви його класифікували?
– Що має переважати в роботі з історичним середовищем: форма, функція чи контекст?

Використані джерела та рекомендовані посилання:

1. Tomaszewski A. Ku nowej filozofii dziedzictwa. Kraków : Wydawnictwo MCK, 2022. 375 c. ISBN 9788366419346.
2. A church conversion in Wiltshire. Desiretoinspire. 16.04.2023. URL: https://www.desiretoinspire.net/2023/04/16/a-church-conversion-in-wiltshire/.
3. A Crafted Addition – Brookes Street by Hogg and Lamb, James Russell Architect and Heath Williams. The Local Project. ARCHITECTURE & INTERIOR DESIGN FEATURES. URL: https://thelocalproject.com.au/articles/brookes-street-by-hogg-and-lamb-james-russell-architect-and-heath-williams-project-feature-the-local-project/.
4. Inspiration of the Week: a Georgian beauty given a root-and-branch refresh. Inigo. Almanac. URL: https://www.inigo.com/almanac/inspiration-of-the-week-kendal-street.

[7] Джерело: https://thelocalproject.com.au/articles/brookes-street-by-hogg-and-lamb-james-russell-architect-and-heath-williams-project-feature-the-local-project/

Завдання для підготовки до наступної лекції

Переглянути за посиланнями Венеційську хартію: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_757#Text

Тема 6. | **РЕСТАВРАЦІЯ (ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ)**

Лекція 6

Тематичний план

6.1. Поняття реставрації у професійному дискурсі
6.2 Венеційська хартія (1964): становлення фахової позиції
6.3 Класичні концепції: Віолле-ле-Дюк і Джон Раскін
6.4. Чезаре Бранді: реставрація як метод
6.5. Приклади зміни підходів
– Нотр-Дам де Парі — інтерпретаційна реставрація
– Парфенон в Афінах — археологічна реставрація
6.6. Сучасне поле реставраційної етики: від збереження до взаємодії
6.7. Висновки: реставрація як постава, а не метод

6.1. **Поняття реставрації у професійному дискурсі**

У професійному середовищі поняття реставрації є одним із найконтроверсійніших. Воно начебто зрозуміле як «відновлення» об'єкта, але за цією простотою — складна мережа інтерпретацій, етичних дилем і культурних зрушень. Реставрація — це не лише технічне завдання. Це *акт прочитання історії* через матеріал. Це жест: кого ми слухаємо — автора, час, користувача чи себе?

6.2. **Венеційська хартія (1964): становлення фахової позиції**

Венеційська хартія (1964) (*International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites*) фіксує один із перших консенсусів у фаховому середовищі: автентичність пов'язується зі «справжністю» історичної субстанції. Хартія вимагає, аби реставрація спиралася на наукову документацію й залишалася впізнаваною.

Уперше визначено міжнародні принципи реставрації:

– повага до оригінальних матеріалів та автентичності об'єкта,

– заборона на стилізацію,

– необхідність документування всіх втручань.

Важливо: хартія вимагає розділення нового і старого, але не візуальної контрастності — радше етичної ідентифікації. Хартія ввела у фаховий обіг поняття «історичне середовище» — не лише як окремі пам'ятки, а як контекст. Важливі тези хартії:

«Реставрація розглядається як унікальний захід охорони пам'ятки. Метою реставрації є збереження й виявлення естетичної та історичної значущості пам'ятки, що базується на обачливому ставленні до історичної субстанції як автентичного документа. *Реставрація завершується тоді, коли починається гіпотеза*; що ж до

Рисунок 13. Пожежа яНотр-Дам-де-Парі 15 квітня 2019 р. в Парижі відео: https://www.youtube.com/watch?v=xGbmW0fdXcQ

гіпотетичних відтворень, то *всякі доповнення, визнані необхідними з естетичних чи технічних міркувань, мають відрізнятися в архітектурній формі пам'ятки і нести ознаки нашого часу*. Археологічні та історичні дослідження нерухомої пам'ятки мають завжди передувати реставрації та супроводжувати реставраційні роботи.

12. Елементи, яким належить замінити відсутні частини, мають гармонійно вписуватись у загальну форму пам'ятки, але водночас *і відрізнятися від автентичних фрагментів, щоб запобігти фальсифікації пам'ятки як документа історії та твору мистецтва.*

13. Доповнення допустимі, *якщо за їхнього виконання залишаються незайманими всі варті уваги частини споруди, її традиційне оточення, композиційна рівновага та зв'язок із навколишнім середовищем*»[8].

6.3. **Класичні концепції: Віолле-ле-Дюк і Джон Раскін**

Віолле-ле-Дюк (Франція, XIX ст.)

– Основна ідея: реставрація — це завершення об'єкта, яким він мав бути в ідеалі.

– Активно втручався, «домислював» відсутні елементи — іноді проєктував деталі, які ніколи не існували.

– Його роботи (наприклад, у Каркассоні) часто містять *стилізаційні реконструкції*.

«Реставрувати будівлю — не означає зберегти її в її теперішньому стані, а повернути її до повноти, якої вона, можливо, ніколи й не мала»[9]. Повертаючись до прямої трансляції пожежі собору Нотр-Дам-де-Парі 1163—1345 рр., яка сталася 15 квітня 2019 р. (рис. 13), ми бачимо кадри, як палає і падає шпиль. Але що саме було вражене пожежею? Як стосується втрачена частина власне цієї пам'ятки? Можна припустити, що пожежа не завдала серйозних пошкоджень автентичній будівлі. Вона знищила лише нафантазовану надбудову що є згадкою про бачення реставрації в епоху Просвітництва. Реставрації, яка, на думку авторів, може покращити та прикрасити автентичну будівлю. Шпиль є проявом тогочасних уявлень, де історія може бути виправленою або ж нафантазованою.

[8] Джерело: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_757#Text

[9] Джерело: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2095263520300571

Джон Раскін (Англія, XIX ст.)

– Протилежна позиція: реставрація — це руйнування справжності.

– Підтримував збереження матеріалу в його старінні, патині, пошкодженні.

– Наголошував: «Жодна реставрація не є невинною».

Ці дві позиції стали полюсами дебатів, які тривають і донині: реставрувати як ідею / зберігати як слід часу.

6.4. **Чезаре Бранді: реставрація як метод**

Чезаре Бранді (*Cesare Brandi*) (1906-1988) — теоретик, який надав філософського підґрунтя реставраційній практиці. Його книга «*Теорія реставрації*» (*Teoria del restauro*, 1963) є ключовим документом про реставрацію і дотепер має великий вплив поточну практику реставрації в усьому світі.

«Чезаре Бранді — беззаперечне ім'я в галузі охорони пам'яток. Більшість його робіт була зосереджена на об'єктах образотворчого мистецтва, оскільки це було його основною відповідальністю в *Centrale per il Restauro* (ICR), однак він розглядав також проблему збереження архітектури. Однією з важливих концепцій, як він проголосив, було таке: "S'intende generally per restauro qualsiasi intervento volto a remettere in efficiencia un prodotto dell'attivita umana... Si avra dunque un restauro relative a manufatti industriale e un restauro relative all'opera d' arte'" (Бранді 1977). [*Під реставрацією розуміється будь-яке втручання, спрямоване на повернення в робочий стан продукту людської діяльності... Таким чином, має бути проведено реставрацію промислових артефактів та реставрацію творів мистецтва*]»[10].

– Основна ідея: реставрація — це акт критичної інтерпретації.

– Об'єкт не є «річчю», а носієм двох аспектів:

– естетичного (візуального сприйняття),

– історичного (матеріального сліду часу).

Базові принципи Бранді:

– Не можна реставрувати те, чого не існувало.

– Втручання має бути зворотним.

– Усі доповнення мають бути впізнаваними.

Визначальне поняття, уведене в професійний словообіг Бранді, — це *лакуна* (прогалина) (Рис. 14): її не слід заповнювати чимось уявним, лише на підставі достовірного джерела. «*Реставрація — це мить, у якій твір мистецтва стає знову доступним для сучасного погляду, без руйнування зв'язку з минулим*»[11].

6.5. **Приклади зміни підходів**

Нотр-Дам-де-Парі: *інтерпретаційна реставрація*

– Приклад творчого відновлення, що оперує уявним і символічним.

– Реставрація даху (після пожежі 2019) викликала дискусію: відновити автентично чи зробити сучасну вставку?

– Проєкт Eugène Viollet-le-Duc (XIX ст.) сам був реставрацією — шпиль, який згорів, ніколи не був частиною середньовічного собору.

Висновок: *іноді те, що вважається «автентичним», насправді є історичним коментарем попередньої епохи*.

Парфенон: *археологічна реставрація*

– Греція з 1975 року (Рис. 15.) — анастилоз: відтворення з оригінальних елементів за джерельними даними.

– Усі нові вставки маркуються і не імітують старе.

[10] Джерело: https://repository.si.edu/bitstream/handle/10088/38366/Charola%20Theory%20&%20Practice%20Brandi%20Symp.%202008.pdf

[11] Brandi C. Teoria del restauro. – Torino : Einaudi, 1963. – 204 p.

Рисунок 14 Лакуни на античній вазі Джерело зображення: https://www.researchgate.net/figure/Attic-black-figure-volute-krater-detail-of-the-Francois-Vase-signed-by-the-potter_fig1_369073202

– Завдання: показати, а не приховати втрату.

Висновок: *мета не «відновити вигляд», а відтворити логіку конструкції — без ідеалізації.*

Автори проєкту реставрації вважають що: «...використання наукових досліджень, діагностики та прийняття складних і чутливих рішень, приділяючи особливу увагу уникненню ризику створення підробок».[12]

6.6. **Сучасне поле реставраційної етики: від збереження до взаємодії**

Нові теорії (зокрема *Andrzej Tomaszewski*) акцентують на взаємності, де реставрація — *це не вивчення об'єкта, а встановлення стосунків із ним*. Автентичність у цьому випадку дорівнює не лише формі чи матеріалу, а й: *досвіду, пам'яті, контексту.*

Реставрація сьогодні — це *практика співжиття з недосконалістю*, а не повернення до чистої форми.

6.7. **Висновки: реставрація як постава, а не метод**

– Реставрація — це не технологія, а *етична постава*.

– Від «героїчного» втручання (Viollet-le-Duc) до *делікатного прочитання слідів часу*

(Бранді, Tomaszewski).

– Завдання архітектора — не виправити, а *відповісти на присутність минулого*.

– У сучасному контексті: реставрація має бути не способом заміни, а *жестом співучасті*.

Завдання для самоперевірки / обговорення

1. У чому полягає головна різниця між позиціями Віолле-ле-Дюка та Джона Раскіна? Який із підходів вам ближчий?
2. Чи можливе поєднання естетичного та історичного аспектів реставрації, за Бранді?

[12] Джерело: https://www.isprs.org/proceedings/xxxvi/5-c53/papers/fp139.pdf

Рисунок 15 2017 р. Детальна реставрація мармурової колони на північній колонаді Парфенону
Відео: https://www.youtube.com/watch?v=S03rAgFxvFU

3. Що для вас особисто є більш важливим у реставрації: матеріал чи образ?
4. Як ви оцінюєте ідею «лакуни»? Коли втручання є виправданим, а коли — спекуляцією?
5. Який із прикладів (Нотр-Дам чи Парфенон) ближчий до вашого уявлення про сучасну реставрацію і чому?

Рекомендована література до теми:

1. The Nara document on authenticity (1994) : Doctrinal text UNESCO World Heritage Centre / ICCROM / ICOMOS / Agency for Cultural Affairs (Japan) від 06.11.1994. Munich Germany. С. 118–121 . URL: https://publ.icomos.org/publicomos/jlbSai?html=Bur&base=technica&ref=44119&file=2817.pdf&path=International_Chartes_for_Conservation_and_Restoration_chap10.pdf.
2. Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам'яток і визначних місць (Венеціанська хартія) : Хартія, Міжнародний документ Видавники: Організація Об'єднаних Націй (ООН) від 31.05.1964, № 995_757. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_757#Text.
3. Riegl A. The modern cult of monuments: its character and its origin. Oppositions. 1983. вип. 25. С. 20–51. ISSN 0847853594.
4. Ruskin J. The Seven Lamps of Architecture. Gutenberg. The Project Gutenberg eBook. URL: https://www.gutenberg.org/cache/epub/35898/pg35898-images.html.
5. Viollet le Duc E. Dictionnaire raisonné de l architecture française (sorted by popularity. Gutenberg. URL: https://www.gutenberg.org/ebooks/search/?query=Viollet-le-Duc+E.+Dictionnaire+raisonn%C3%A9+de+l%E2%80%99architecture+fran%C3%A7aise.
6. Heidegger M. Being and Time / пер.: J. Macquarrie, E. Robinson. Harper and Row Publishers, 1962. 589 с. ISBN 0060638508.
7. Brandi C. Teoria del restauro. Milano : Published by La Nave Di Teseo, 2022. 304 с. ISBN 8834608933.
8. Summer 2017 - ACROPOLIS REStoration SERVICE (YSMA). George P. Doyle, IV. URL: https://www.georgepdoyle.com/acropolis-restoration-services .

Завдання для підготовки до наступної лекції

Переглянути посилання на приклади, щодо яких відбуватиметься обговорення:

1. Veronica Mimoun: Penthouse Renovation in Barcelona [Електронний ресурс]. – URL: https://www.veronicamimoun.com
2. Isern Serra: Reisinger Studio [Електронний ресурс]. – URL: https://www.isernserra.com/en/project/reisinger-studio/

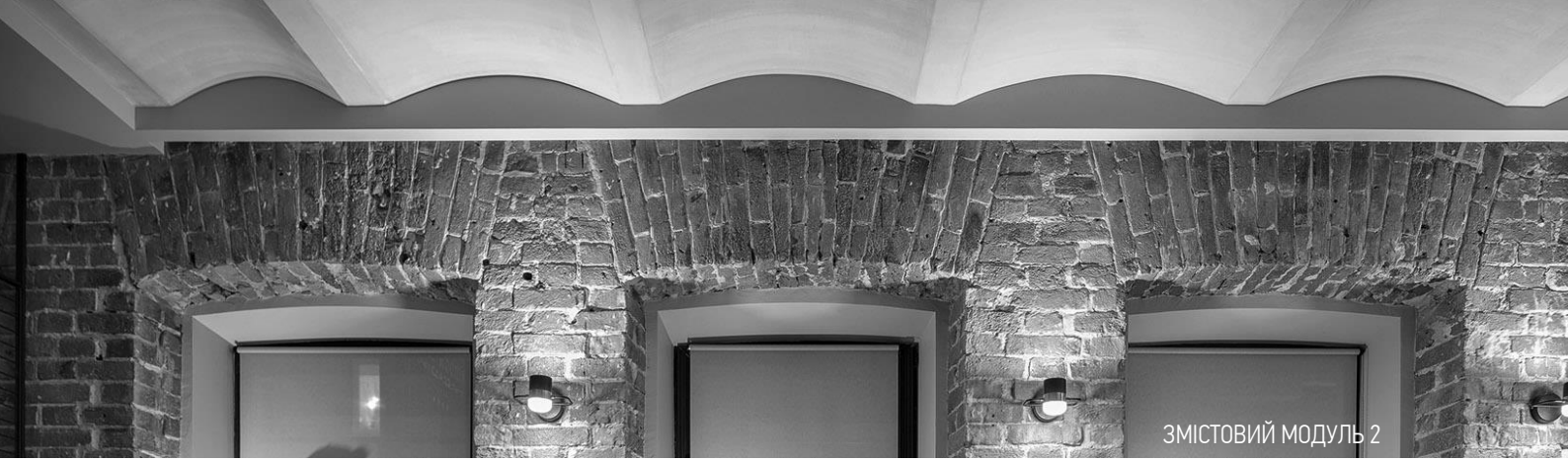

ПРАКТИКИ ВИЯВЛЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНОГО

Тема 7. | **ОБСТАВИНИ (КОНТЕКСТ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ)**

Лекція 7

Тематичний план

7.1. Вступ: «обставини» як смислова категорія

7.2. Робота з існуючим: автентичні поверхні, матеріали, просторові сліди

7.3. Розбір прикладів втручань
– Veronica Mimoun, пентхаус у Барселоні
– Isern Serra, студія Réisinger Studio

7.4. Відкриті поверхні: тактильна етика

7.5. Висновки: трансформація без витіснення

7.1. **Вступ: «обставини» як смислова категорія**

У контексті архітектурного втручання поняття «обставини» стосується не лише фізичного стану об'єкта, а й його історії, текстури, досвіду проживання. Ми працюємо з тим, що вже є — але не як із перешкодами, а як з умовами, що можуть стати ресурсом.

Архітектор у ревіталізаційному проєкті це вже не автор із чистого аркуша, а інтерпретатор колись написаного тексту.

7.2. **Робота з існуючим: автентичні поверхні, матеріали, просторові сліди**

У сучасній практиці дедалі важливішим стає збереження «відкритої» поверхні: бетону, цегли, штукатурки — матеріалу, який пережив час та утримує його сліди. Відмова від косметичних втручань або розуміння результату як певного прикрашання стає естетичною й етичною позицією. Через це проєкти, які зберігають структуру і матеріал, а не лише фасад, сприймаються глибше.

7.3. **Розбір прикладів втручань**

Пентхаус у Барселоні (Іспанія, арх. Veronica Mimoun)

Проєкт реконструкції верхнього поверху житлового будинку (Рис. 16), спорудженого у

Рисунок 16 Пентхаус, Барселона, Іспанія, арх. Veronica Mimoun. – джерело зображення: https://www.veronicamimoun.com

традиційний спосіб, у якому виявлені й залишені оголені автентичні поверхні. Простір наповнюється сучасними елементами — м'якими меблями, освітленням — але все нове співіснує з ознаками часу. Це: «... оригінальні відновлені мозаїчні фрагменти та непокриті стелі, що відновлюють оригінальний конструктивний елемент "*Volta Catalana* / Каталонське склепіння"»[13].

У цьому проєкті ми бачимо діалог без конфлікту: простір не стирає минулого, а «озвучує» його через відкритість матеріалу. Як каже авторка, Вероніка: «Ми підходимо до процесу проектування як до творчої подорожі, ретельно проводжаючи вас через кожен крок і приймаючи продумані рішення на цьому шляху»[14].

Ключові прийоми:

– відмова від шліфування і вирівнювання частини
– автентичних поверхонь;
– мінімальне колірне втручання;
– розташування меблів як акцент, а не маскування.

Réisinger Studio (Іспанія, арх. Isern Serra)

Проєкт студії цифрового митця Андреаса Рейсінгера (Рис.17), розташований у промисловому приміщенні. Тут збережено всю грубу оболонку: бетон, тріщини, щілини. Водночас інтер'єр має майже музейну чистоту — з елементами, що працюють на тлі старіння. «Втручання було спрямоване на сиру елегантність атмосфери та включало деталі з нержавіючої сталі, які трактувалися як скульптури для визначення

[13] Джерело: https://www.archilovers.com/projects/306932/penthouse-located-in-the-eixample-barcelona.html

[14] Джерело: https://veronicamimoun.com/home-en/

Рисунок 17 Проєкт студії цифрового митця Андреаса Рейсінгера, Іспанія, арх. Isern Serra. – джерело зображення: https://www.isernserra.com/en/project/reisinger-studio/

простору, наприклад, використання сходів як вертикального мосту між першим і другим поверхом, а кухні як горизонтального мосту між зонами студії»[15].

Поверхня як ландшафт часу. Це естетика обмеженого втручання, що підкреслює автентичність замість приховування. «Кожен жест, який вносить у структуру нове, *мусить бути обґрунтований не лише естетично, а й етично*»[16].

Ключові прийоми:

– контраст між цифровим вмістом і фізичними стінами;

– робота з висотою, світлом, ехо-акустикою;

– прозорі меблеві блоки, що не порушують геометрії.

В аналогічних випадках наша студія (Студія Ільченка) зазвичай використовує вирівнювання /висвітлення кольору бетонної поверхні за рахунок білої пасти, яку додають у прозорий акриловий лак для фіксації бетону (якщо залишити його в природному стані, це нескінченне джерело пилу).

7.4. **Відкриті поверхні: тактильна етика**

У наведених прикладах ми бачимо відмову від повного оновлення існуючих або необроблених (чорнових) поверхонь. Замість того — збереження поверхонь як документа. Це змінює оптику:

Ідеальне більше не є обов'язковим.
Існуючі поверхні не є протилежністю до нових.
Автентичність — не у формі, а у стані речей.

[15] Джерело: https://www.archilovers.com/projects/306913/reisinger-studio.html?fbclid=IwAR1nw0PUCkRKXH5-u7wqFrdiJWaeF7ezVH4aowHDPmeqOgL0EZBTYL6pShg

[16] Brandi C. Teoria del restauro. – Torino : Einaudi, 1963. – 204 p.

7.5. **Висновки: трансформація без витіснення**

Ця лекція — про непомітне втручання. Там, де форма не кричить, а промовляє пошепки. Де архітектор працює не на результат, а на збереження присутності часу. Ревіталізація не завжди є масштабною дією. Іноді це — здатність переосмислити, а не зруйнувати.

Обставини стають *не обмеженням*, а *умовою створення*.

Завдання для самоперевірки / обговорення

– Які прийоми у роботі з матеріалом і поверхнею ви спостерігали в цих проєктах?
– Оберіть будь-яке приміщення зі слідами часу. Як ви могли б адаптувати його, не знищивши цього шару?
– У чому різниця між прямим використанням автентичної поверхні та декоративною стилізацією «під старовину»?
– Наскільки етичним є збереження слідів руйнування в житловому просторі?

Використані джерела та рекомендовані посилання:

1. Penthouse located in the Eixample, Barcelona | VERONICA MIMOUN STUDIO. Archilovers. 17.10.2022. URL: https://www.archilovers.com/projects/306932/penthouse-located-in-the-eixample-barcelona.html (дата звернення: 03.06.2025).
2. Reisinger Studio | Isern Serra Studio. Archilovers. 17.10.2022. URL: https://www.archilovers.com/projects/306913/reisinger-studio.html?fbclid=IwAR1nw0PUCkRKXH5-u7wqFrdiJWaeF7ezVH4aowHDPmeqOgL0EZBTYL6pShg.
3. Tomaszewski A. Ku nowej filozofii dziedzictwa. Kraków : Wydawnictwo MCK, 2022. 375 c. ISBN 9788366419346.

Завдання для підготовки до наступної лекції

Переглянути за посиланнями об'єкти які будуть розглянуті на наступній лекції:

– White Arrow. Williamsburg Townhouse Renovation [Електронний ресурс] // Dezeen. – URL: https://www.dezeen.com/2022/11/08/white-arrow-historic-brooklyn-townhouse-interior-renovation/

– Студія Ільченка. FR City Apartments [Електронний ресурс]. – URL: https://studiia-ilchenka.ua/ua/

Тема 8**. | РЕКОНСТРУКЦІЯ (ТАКТИКИ)**

Лекція 8

Тематичний план

8.1. Реконструкція як підхід: терміни, відмінності, обставини

8.2. Тактики реконструкції: стиль, матеріал, деталь, межа

8.3. Приклади
– White Arrow (Вільямсбург, Нью-Йорк)
– FR City Apartments (Харків, Україна)

8.4. Аналіз: сучасна реконструкція як метод відтворення досвіду

8.5. Висновки: між реплікою і реакцією

8.1. **Реконструкція як підхід: терміни, відмінності, обставини**

Реконструкція у сучасному архітектурному контексті — не просто фізичне відновлення втраченої форми, а спосіб реагування на втрату, перерву, лакуну в історичному або просторовому континуумі. Вона постає на межі реставрації та нового проєктування. Відділяючи реконструкцію від реставрації (за метою), слід зазначити що перша так само базується на використанні автентичних поверхонь, фрагментів та деталей. Про різноманітні тактики реконструкції можна дізнатися з серій лукбуків (галерей зображень, які унаочнюють певні підходи чи стильові особливості).

Наприклад:

– «*Десять будинків із навмисне незавершеними інтер'єрами*», Еліс Фінні,| 2 жовтня 2022 р., Dezeen[17];

– «*Десять сучасних віталень у георгіанських і вікторіанських будинках*», Нат Баркер, 30 жовтня 2022 р., Dezeen[18];

– «Десять будинків із декоративними стелями та ошатною штукатуркою», Джеймс Паркс, | 8 жовтня 2022 р., Dezeen[19].

Спробуємо означити її відмінність від реставрації.

Реставрація — повернення до зафіксованого стану в часі.

Реконструкція — створення актуального, придатного до використання простору із залученням нових матеріалів, інтерпретацій, іноді — припущень.

8.2. **Тактики реконструкції: стиль, матеріал, деталь, межа**

У сучасній практиці реконструкції використовуються тактики, що не зводяться до «відновлення». Вони є стратегічними реакціями на втрату, сліди чи зміну функції. Розгляньмо такі.

Візуальна репліка

Відтворення декоративного образу, стилістичного сліду (приклади: карнизи, плінтуси, фурнітура).

Матеріальна імітація

Заміна втраченої фактури або поверхні новою, візуально подібною (застосовується у випадку часткового знищення оздоблення).

Стилістичний контраст

Новий шар створюється як візуально окремий, щоб підкреслити сучасне (відмова від імітації: артикуляція оновлень).

Втручання «за мотивами»

Простір, який не копіює, але переосмислює історичну типологію (часто базується на спогадах, а не на документах).

Сучасна реконструкція — це скоріш не відновлення форми, а створення умов для досвіду.

8.3. **Приклади**

– Пристосування історичної будівлі школи (Вільямсбург, Нью-Йорк) White Arrow

Житловий інтер'єр у районі з постіндустріальним минулим (Рис. 18)

Архітектори White Arrow зберігають відчуття історії не через буквальність, а через репліку естетики. «Щоб відсвяткувати спадщину знаменитого бруклінського шкільного будинку 1800-х років, ми перетворили утилітарний лофт художника на гламурний дім, насичений деталями, що відповідають епосі», — сказав White Arrow[20].

[17] Джерело: https://www.dezeen.com/2022/10/02/unfinished-interiors-residential-homes-lookbooks/

[18] Джерело: https://www.dezeen.com/2022/10/30/living-rooms-victorian-georgian-homes-lookbooks/

[19] Джерело: https://www.dezeen.com/2022/10/08/decorative-ceilings-plasterwork-mouldings-interior-inspiration-lookbooks/

[20] Джерело: https://www.dezeen.com/2017/12/30/interior-design-couple-white-arrow-turn-historic-schoolhouse-into-light-filled-home-williamsburg/

Рисунок 18 Пристосування історичної будівлі школи під житло, Вільямсбург, Нью-Йорк, США, диз. White Arrow
джерело зображення: https://www.dezeen.com/2017/12/30/interior-design-couple-white-arrow-turn-historic-schoolhouse-into-light-filled-home-williamsburg/

Тактики

Детальна стилізація під кінець XIX ст.

Світлі гіпсові стіни, дерев'яні вставки, ліпнина — нові, але за формою відсилають до автентичних.

Візуальне відчуття «*стилістичного наслідування*» — простір виглядає історичним, але не є автентичним. Автори сміливо вводять нові кольори та рішуче змінюють інтер'єр, зважаючи на тривалу історію, яка поступово змінила оригінальний вигляд. Ця історична репліка вибудовується на збережених автентичних дверях, фурнітурі, старовинних раковинах та ванних на лапках. Інтер'єр-репліка, який не намагається переконати глядачів в нафантазованій історичності. Він є радше діалогом з автентичною будівлею.

Аналітичний акцент: це простір, який *імітує емоцію автентичного*, але не документальну правду. З погляду теорії спадщини — *межовий приклад*: історія тут є фоном, а не джерелом.

– Пристосування історичного доходного будинку (Харків. Україна) Студія Ільченка

Готель у житловому будинку довоєнного періоду (Рис. 19). Початковою метою була перебудова невеликої багатофункціональної будівлі під міський готель (ураховуючи розташування в центрі міста). Основною проблемою стала втрата більшості історичних частин через попередню реконструкцію будівлі. Збережена цегляна кладка (характерна для регіону) стала основною темою як екстер'єру, так і інтер'єру. Авторами було прийнято принцип максимального розкриття історичних фрагментів мурування зі стилістично нейтральними доповненнями. Останні виступають радше фоном до автентичних фактур. Збережені балясини автентичних сходів стали певним артефактом, використаним надалі в різноманітних місцях.

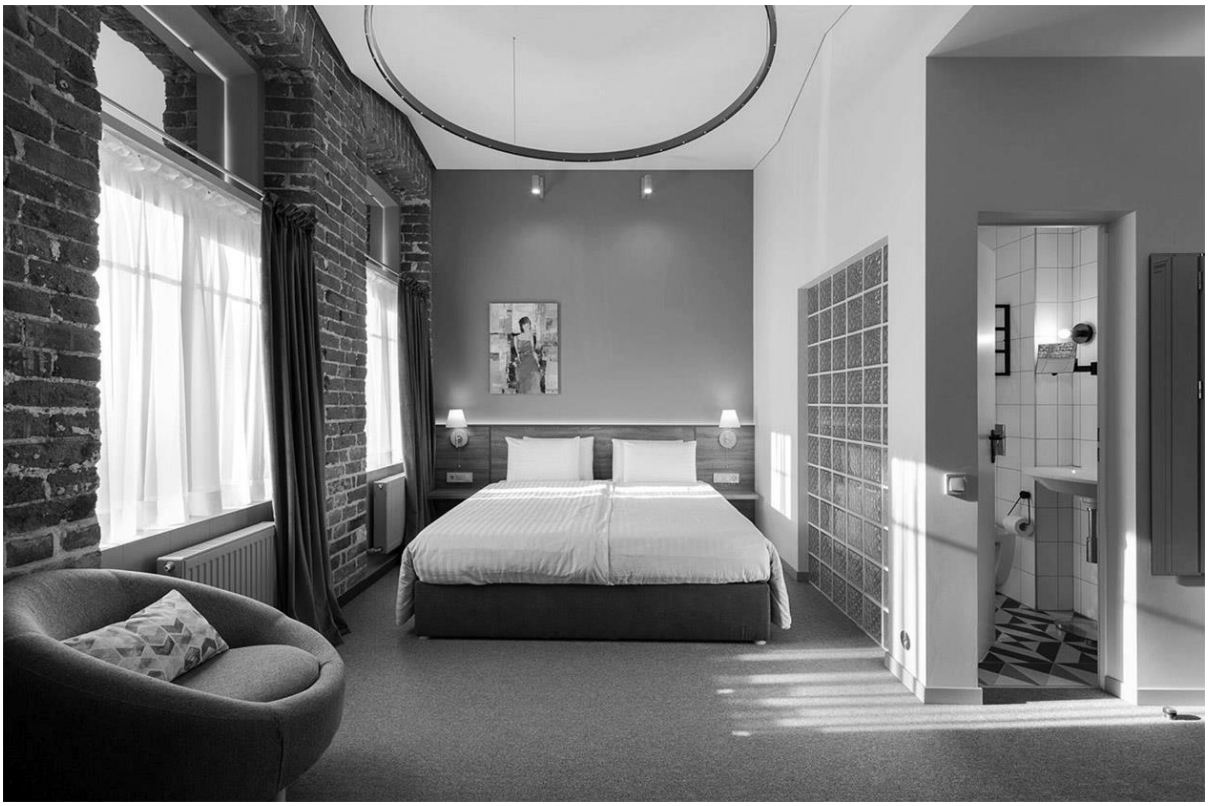

Рисунок 19 *Готель "fr city apartments", Харків, 2020, «Студія Ільченка»*
джерело зображення: https://archello.com/project/hotel-fr-city-apartments

Архітектори залишають на виду автентичну цеглу, балки перекриття, автентичні фрагменти сходів. Втручання не приховує сліди втрат і деформацій первісної конструкції, а перетворює їх на частину композиції.

Тактики: відмова від «повного завершення» поверхонь; вбудовані сучасні модулі є стилістично відмінними, але інтегрованими функціонально; окрема робота зі світлом як зі способом виявлення текстури.

Аналітичний акцент: проєкт демонструє *тактику проживання історії, а не імітації*. Простір живе у багатошаровості — без спроби вирівняти час.

Порівняння підходів до реконструкції

Критерій	**White Arrow (Нью-Йорк)**	**FR City Apartments (Харків)**
Підхід до реконструкції	Репліка історичного інтер'єру	Етичне збереження слідів часу
Стилістика	Декоративна, відтворення XIX ст.	Сучасна, з повагою до історичного
Робота з матеріалом	Нові матеріали, стилізовані під старі	Автентичні матеріали, часткове збереження
Тип втручання	Повна реконструкція інтер'єру з новим облицюванням	Інтеграція нового в залишене старе
Естетичний ефект	Імітація старовини	Багатошаровість, тактильність часу

8.4. **Аналіз: сучасна реконструкція як метод відтворення досвіду**

В обох випадках маємо різні тактики:
White Arrow — *імітація атмосфери.*
FR City Apartments — *етична реконструкція досвіду.*

Це відкриває спектр підходів до реконструкції: від декоративного відновлення візуального коду — до створення відкритого простору для проживання минулого. У наведених прикладах реконструкція втрачає свій «героїчний» пафос. Вона перетворюється на *етичний і просторовий жест присутності*.

8.5. **Висновки: між реплікою і реакцією**

Реконструкція не повинна бути буквальною. Імітація може бути естетично привабливою, але не завжди етично обґрунтованою. Найцікавіші проєкти такі, що залишають час у спокої і дозволяють йому бути частиною інтер'єру. Тактика — це радше вибір: *що зберігати, що замінювати, а що — лишити неокресленим*.

Завдання для самоперевірки / обговорення

– Які ризики супроводжують візуальну імітацію автентичного інтер'єру?

– У чому полягає різниця між «реставрацією» і «реконструкцією» в інтер'єрі?

– Чи можна вважати проєкт, що використовує сучасні матеріали у старому контексті, частиною спадщини?

– Порівняйте естетичний ефект і смислове навантаження двох об'єктів із лекції. Який із них, на вашу думку, більш коректно працює з минулим?

– Уявіть простір, який втрачено майже повністю. Якою була б ваша тактика реконструкції: формальна чи емоційна?

Використані джерела та рекомендовані посилання:

1. Ten contemporary living rooms in Georgian and Victorian homes. Dezeen. Magazine. 30.10.2022. URL: https://www.dezeen.com/2022/10/30/living-rooms-victorian-georgian-homes-lookbooks/.
2. Hotel "fr city apartments". Archello. Projects. URL: https://archello.com/project/hotel-fr-city-apartments.
3. Olin M. Forms of Respect: Alois Riegl's Concept of Attentiveness. The Art Bulletin. 1989. Т. 71, вип. 1. С. 285–299. URL: https://doi.org/10.1080/00043079.1989.10788500.
4. Orbasli A. Architectural Conservation: Principles and Practice. Oxford : Wiley-Blackwell, 2007. 240 с. ISBN 978-0-632-04025-4.
5. Tomaszewski A. Ku nowej filozofii dziedzictwa. Kraków : Wydawnictwo MCK, 2022. 375 с. ISBN 9788366419346.
6. Riegl A. The modern cult of monuments: its character and its origin. Oppositions. 1983. вип. 25. С. 20–51. ISSN 0847853594.

Завдання для підготовки до наступної лекції

Переглянути за посиланнями матеріали з ревіталізації промислової зони:

– https://promprylad.ua/ua/promprilad-renovatsiya-zibrav-5-mln-investitsiy-ta-vikupiv-zavod/

– https://www.ukrainer.net/promprylad-renovatsiia/

– https://energefficiency.in.ua/full-articles/142-promprilad-renovatsiya-yak-pochalas-revitalizatsiya-povazhnogo-mashinobudivnogo-zavodu

ОБ'ЄКТИ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ В АРХІТЕКТУРІ Й УРБАНІСТІЦІ

Тема 9. | **ПОЛЕ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ**

Лекція 9

Тематичний план

9.1. Вступ: що саме ревіталізується?
9.2. Зміна функції як стратегія: межі й трансформації
9.3. Приклад: ревіталізація «Промприладу» (Івано-Франківськ)
9.4. Критичний огляд культурно керованого міського розвитку (або культурних стратегій відродження міст)
9.5. Межі ревіталізації: візуальні приклади
9.6. Висновки: між тактикою, етикою і спільнотою

9.1. **Вступ: Що саме ревіталізується?**

Об'єкт	Приклад
Будівля	Адаптація фабрики під музей
Квартал / район	Перепрофілювання колишньої індустріальної зони
Публічний простір	Ревіталізація міського парку
Місто /поселення	Трансформація системи культурної інфраструктури міста

Виникає запитання: ***чи зміна функції об'єкта є визначальною для конкретного втручання як ревіталізації?*** У контексті етики проєктних рішень застосування терміна «ревіталізація» доцільне лише там, де зберігаються ідентичність і належність — не лише простору, а й людей.

Рисунок 20 *Трансформація колишнього машинобудівного заводу "Промприлад", Івано-Франківськ, фото автора*

9.2. **Зміна функції як стратегія: межі й трансформації**

Функціональна адаптація є однією з основних тактик. Проте її результативність не завжди дорівнює очікуванню. В архітектурі цей підхід постає як практичне рішення — адаптація будівлі до нових потреб користувачів. Проте з позиції ревіталізації це суттєво глибше явище. Ідеться не просто про зміну призначення (перетворення промислової будівлі на коворкінг), а радше про *трансформацію зв'язку простору з соціальним і культурним контекстами.* Успішна зміна функції повинна бути водночас реакцією на суспільний запит і виявом поваги до історичної ідентичності об'єкта.

Проте тільки зміна функції об'єкта не гарантує стійкого/сталого оновлення. У низці проєктів вона стає лише формальною оболонкою: є новий фасад, нові орендарі, але втрачаються зв'язки з локальною спільнотою. І ризик полягає в тому, що *будівля зберігається фізично, але втрачає зв'язок з місцем/спільнотою*. Виникає своєрідна «*архітектурна мімікрія*»: простір імітує успішну адаптацію, не створюючи нової цінності.

Отже, зміна функції — лише одна з умов. Ревіталізація, за визначенням, передбачає переосмислення ролі об'єкта в міській екосистемі, створення умов для довготривалого співіснування старого й нового, матеріального та соціального. Вона працює лише тоді, коли нова функція відповідає як *просторовій структурі*, так і *історичній пам'яті місця*.

9.3. **Приклади**

Проєкт трансформації колишнього машинобудівного заводу (Рис. 20) в Івано-

Франківську є одним із найрепрезентативніших прикладів контекстуальної ревіталізації в Україні. Він демонструє, що ревіталізація — це не лише адаптація функцій, а створення нової моделі взаємодії між містом, бізнесом і спільнотою.

«Промприлад» у минулому — класичне індустріальне підприємство радянського типу. Після занепаду промисловості будівлі були без функції, але з високим емоційним капіталом. Ініціатори ревіталізації не лише залучили інвестиції (через унікальну модель народного інвестування), а й перепрограмували значення території. Тут поєдналися культурні, освітні, урбаністичні, соціальні та бізнес-функції.

Просторово проєкт демонструє делікатне втручання в матеріальну тканину. Автентична цегла, використана в інтер'єрах і фасадах, демонструє тяглість. Замість ідеалізованої реконструкції маємо архітектуру, що шанує локальну історію.

Ключова відмінність «Промприладу» — в інституційній глибині. Це не тимчасовий креативний кластер, а довготривалий культурно-економічний механізм, що змінює динаміку міста. Його сила в тому, що тут не лише адаптовано функцію, а створено екосистему спільної участі.

Стратегія:
фінансування через мікроінвесторів;
збереження індустріальної тканини;
включення культурних, освітніх, бізнес-функцій.

Це приклад не просто зміни функції, а *перевідкриття території через задіяну локальну спільноту*.

9.4. **Критичний огляд культурно керованого міського розвитку (або культурних стратегій відродження міст)**

Майкл Майлз (Michael Miles) стверджує: «*Культурно керована ревіталізація часто легітимізує інтереси капіталу, маскуючи їх мовою спільнот*». Культурно керована ревіталізація довгий час уважалася ефективною відповіддю на деградацію міських середовищ. Але з початку 2000-х років вона стала предметом критики як інструмент символічного управління, що часто легітимізує економічні інтереси під прикриттям «відродження культури». У своїй роботі «*Interruptions: Testing the Rhetoric of Culturally Led Urban Development*» він доводить, що такі ініціативи часто призводять до створення «*вітрин*» — об'єктів, які не відновлюють живу структуру міста, а лише ілюструють образ змін. Це типова тактика «*креативного брендингу*», де креативний клас розглядається як рушій модернізації, але на практиці — витісняє менш забезпечені спільноти, ігноруючи їхні потреби[21]. Барнс та співавт. (*Barnes, Waitt, Gill, Gibson*) акцентують на ностальгійній риториці створення міських-сіл і креативних кварталів. Їхні стратегії часто не враховують соціальну складність міста, зокрема багатошаровість спільнот і повсякденних практик, які не підпадають під образ «творчого жителя»[22]. Натомість Бонтьє (*Bontje*) та Мастерд (*Musterd*) пропонують ще радикальніший висновок: конкурентоспроможність міст, заснована на культурній економіці, виявляється ілюзорною, бо *призводить до стандартизації середовища*[23]. Отже, культурна риторика без інституційної відповідальності є радше

[21] Miles M. Interruptions: Testing the rhetoric of culturally led urban development.. Urban studies. 2005. Т. 42. С. 889–911. URL: https://doi.org/10.1080/0042098050010737.

[22] Community and Nostalgia in Urban Revitalisation: a critique of urban village and creative class strategies as remedies for social 'problems' / K. Barnes та ін. Australian Geographer. 2006. Т. 37, вип. 3. С. 335–354. URL: https://doi.org/10.1080/00049180600954773. .

[23] Bontje M., Musterd S. Creative industries, creative class and competitiveness: Expert opinions critically appraised. Geoforum. 2009. Т. 40, вип. 5. С. 843–852. URL: https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2009.07.001.

Рисунок 21 *Заміський будинок, Сеговія, Іспанія, від студії Las Perelli, Фотографії Las Perelli*
Джерело зображення : https://www.lasperelli.com/projects/segovia/

символічним втручанням, а не ревіталізацією в повному значенні.

9.5. **Межі ревіталізації: візуальні приклади**

Studio Prineas, PKA, AXB — демонструють *втручання через матеріал.*

Allaround Lab, Las Perelli — *повагу до лінії, структури, елементу.*

Emmanuelle Simon — *втручання як режим атмосфери, а не форми.*

У сучасній практиці ревіталізації дедалі більшої ваги набуває питання *візуальної міри втручання*. Ідеться про те, наскільки дозволено змінити історичний об'єкт, зберігаючи його характер, і водночас не вдаватися до фальсифікацій. Ці приклади ілюструють спектр рішень — від майже непомітного втручання до сміливого переосмислення, що не руйнує, а поглиблює зв'язок із часом.

Такі приклади втручань, як у Studio Prineas[24] або Las Perelli[25] (Рис. 21), демонструють підхід, де нове «осідає» в старому, не намагаючись бути невидимим, але водночас не прагнучи панувати. У проєктах Allaround Lab[26] і AXB[27] (Рис. 22) збережено первинні поверхні, елементи конструкцій, зокрема балки, кладку, отвори, що дозволяє читати історію простору як відкритий текст. У випадках Studio Stockholm[28] (Рис. 23) або Emmanuelle Simon[29] бачимо вже естетику

[24] Джерело: https://studioprineas.com.au/project/fishermans-house/
[25] Джерело: https://www.lasperelli.com/projects/natural-harmony/
[26] Джерело: https://www.yatzer.com/joan-blanques-apartment
[27] Джерело: https://www.a1000xbetter.com/design#/linda-vista-midcentury-ranch/
[28] Джерело: https://design-milk.com/a-stockholm-gaming-company-gets-new-offices-that-are-seriously-playful/
[29] Джерело: https://www.yatzer.com/emmanuelle-simon-commandant

Рисунок 22 *Лінда-Вісти, Пасадена, США Ранчо Linda Vista Mid Century, від студії AXB, Фотографії AXB*
джерело : https://www.a1000xbetter.com/design#/linda-vista-midcentury-ranch/

тактильності, у якій матеріал говорить про час, але е не прямим посиланням, а через атмосферу. Це не реставрація а радше архітектурне висловлювання в межах старого контексту.

Ці приклади доводять, що межа втручання не фіксується юридично чи стилістично. Вона *є етичною домовленістю між архітектором, історією і майбутнім мешканцем*, де нове не витісняє старе, а веде з ним діалог. У сучасній практиці ревіталізації дедалі більшої ваги набуває питання *візуальної міри втручання*. Ідеться про те, наскільки дозволено змінити історичний об'єкт, зберігаючи його характер, не вдаючись водночас до фальсифікацій.

9.6. **Висновки: між тактикою, етикою і спільнотою**

Поле ревіталізації є не лише просторовим, а й етико-смисловим. Воно не зводиться до набору технік або архітектурних прийомів. Це поле постає як *етико-професійна область*, де архітектор, містопланувальник, інвестор і громада співіснують у складному процесі рішень. Межа ревіталізації — не суто формальна або юридична категорія. Це *межа доречності, межа втручання, межа трансформації, яка не стирає значення*. Функція при такому баченні не є єдиною змінною. Спільнота, час, пам'ять так само є об'єктами втручання.

Виклики сьогодення — урбаністична фрагментація, нерівність, екологічна криза — вимагають бачити ревіталізацію не як «ремонт», а як *перевинайдення сенсу міського життя*. Архітектор сьогодні — не лише проєктант, а *учасник етичного діалогу з минулим*. У щоденній реальності культурна риторика не гарантує збереження пам'яті місця, останню підживлюють лише етична дія та авторська позиція.

У цьому сенсі ревіталізація не є універсальним рішенням. Вона завжди локальна, контекстуальна, а тому вимагає глибокого дослухання до конкретного середовища. Якщо втручання не веде до формування тривалих

Рисунок 23 *Рисунок 24 Стокгольм, Швеція, Офіс від Studio Stockholm, Фото Per Kristiansen*
джерело зображення: https://design-milk.com/a-stockholm-gaming-company-gets-new-offices-that-are-seriously-playful/

зв'язків між місцем і людиною, функцією і пам'яттю, тоді це радше лише реконструкція, яка не набула ознак ревіталізації.

Найкращі приклади ревіталізаційного втручання — такі, що не імітують зміни, а транслюють досвід. Отже, ревіталізація — це більше, ніж зміна простору. Це *збереження присутності* в культурному, соціальному та історичному вимірах.

Завдання для самоперевірки / обговорення

– Чим відрізняється зміна функції від ревіталізації об'єкта або середовища?

– Які ознаки джентрифікації можна побачити в проєктах культурно керованого міського розвитку?

– Наскільки візуальна автентичність важлива у разі глибокого функціонального оновлення?

– Які з наведених прикладів відповідають етичній ревіталізації?

Використані джерела та рекомендовані посилання:

1. Fisherman's House. Studioprineas. Projects. URL: https://studioprineas.com.au/project/fishermans-house/.
2. Studio PKA's New Office Is an Exercise in Sustainable (Re)Design. Design-milk. 08.03.2022. URL: https://design-milk.com/studio-pkas-new-office-is-an-exercise-in-sustainable-redesign/ .
3. Crisp Minimalism Redefines a Historic Barcelona Apartment. Yatzer. Soulful Dwellings. 13.06.2021. URL: https://www.yatzer.com/joan-blanques-apartment.
4. Reimagines a 17th-Century Canal House in Amsterdam With Hidden Rooms. design-milk. Interior Design. 02.03.2022. URL: https://design-milk.com/i29-reimagines-a-17th-century-canal-house-in-amsterdam-with-hidden-rooms/.
5. Linda Vista Mid Century Ranch. A1000xbette. Design. URL: https://www.a1000xbetter.com/design#/linda-vista-midcentury-ranch/ (дата звернення: 03.06.2025)
6. A Stockholm Gaming Company Gets New Offices That Are "Seriously Playful". Design-milk. Commercial. 29.06.2022. URL: https://design-milk.com/a-stockholm-gaming-company-gets-new-offices-that-are-seriously-playful/.

Завдання для підготовки до наступної лекції

Переглянути за посиланнями статтю:

– Plevoets B., Sowińska-Heim J. Community initiatives as a catalyst for regeneration of heritage sites: Vernacular transformation and its influence on the formal adaptive reuse practice. *Cities*. 2018. T. 78. C. 128–139. URL: https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.02.007.

Тема 10. | РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ПРОСТОРУ

Лекція 10

Тематичний план

10.1. Вступ: ревіталізація простору як дія на межі фізичного і соціального
10.2. Вернакулярна трансформація — створене спільнотою як архітектурне
20.3. Порівняння кейсів: Парк Саржин яр, Харків — вертикальна ревіталізація (зверху-вниз) та Парк Грабник, Рівне — горизонтальна ревіталізація (знизу-вгору)
10.4. Чи завжди реновація є ревіталізацією?
10.5. Висновки: що ми не повинні називати ревіталізацією

10.1. Вступ: ревіталізація простору як дія на межі фізичного і соціального

Поняття ревіталізації публічного простору лежить на *перетині архітектури, урбаністики, громадянського активізму* та *політики пам'яті*. Ми не можемо розглядати простір як нейтральне тло або чисту поверхню для архітектурної уяви — він завжди демонструє стосунки, що формуються між людьми, часом і матеріальністю. Саме тому ревіталізація простору є не стільки прикладом зміни середовища, скільки *відновленням або переосмисленням його соціальної життєздатності*. У сучасних містах дедалі менше нових територій для освоєння. Тому публічний простір стає полем повторного прочитання: старі парки, сквери, незатребувані проміжні зони або занедбані ділянки набувають нової актуальності. Як простори потенціалу, саме вони виступають головними об'єктами ревіталізації. Ідеться не лише про комфорт або доступність, а про *відновлення повноцінної участі мешканця у міському житті*.

Коли ми говоримо про дві моделі втручання — зверху-вниз і знизу-вгору, — ми розглядаємо не тільки інституційний рівень, а також епістемологію проєктування. У першому випадку домінують експертне знання, технократичне бачення й масштабність; у другому — наголос на досвіді користування, ситуаційності, гнучкості. Обидва підходи мають свої переваги та недоліки. Завдання цієї лекції — не протиставити їх, а виявити межу етичної доречності й ефективності. Тож ревіталізація простору — це не про дизайн, а про *взаємодію, тривалість, залученість*. Вона починається не тоді, коли з'являється проєкт, а тоді, коли простір знову починають використовувати — активно, колективно, зі змістом.

Рисунок 25 *Водно-ландшафтний парк Саржин Яр, Харків, 2019, арх SBM-studio, фото: І. Авдєєнко* *Джерело зображення: https://sbmstudio.com.ua/gallery/113*

10.2. **Вернакулярна трансформація — створене спільнотою як архітектурне**

Концепт вернакулярної трансформації (*vernacular transformation*), запропонований Біє Плевоєць (*Plevoets*) та Юлією Совінською-Гейм (*Sowińska-Heim*), формалізує ту практику, яку міста знали завжди, але довго не визнавали легітимною: *повільні, ситуаційні, неінституційні форми трансформації середовища*. Ідеться про такі втручання, які виникають не з проєктного офісу, а з реального користування простором: протоптані стежки, зібрані лавки, самостійно висаджені дерева і навіть графіті чи оголошення. Авторки наголошують: попри відсутність «*великої архітектури*», саме ці практики формують *повноцінне архітектурне середовище*. Вони іноді передують формальній ревіталізації і навіть формують її логіку. Наприклад, якщо простір активно використовують, архітектори часто адаптують свої рішення до вже сформованих сценаріїв.

Особливістю вернакулярної трансформації є те, що вона вкорінена в контексті — соціальному, історичному, ментальному. Це скоріш за все не про «стиль», а про присутність. Саме завдяки цій якості такі ініціативи впливають на офіційні політики з ревіталізації, змінюючи парадигму: від абстрактного редизайну до підтримки сформованого життя простору. Важливо зазначити: вернакулярна трансформація не є чимось тимчасовим. Навпаки — її стабільність полягає в тому, що вона *не залежить від проєкту чи бюджету*, а триває доти, доки існують жива потреба і залученість спільноти. Таким чином, ініціативи спільноти не лише демонструють потенціал ревіталізації, а *встановлюють її критерії*: участь, відповідність, гнучкість, локальність. Таким чином, вернакулярна трансформація виступає не просто «*тимчасовою тактикою*», а легітимним каналом ревіталізації, особливо тоді, коли формальні інституції віддаляються від людей.

10.3. **Порівняльний аналіз двох прикладів**

Парк Саржин яр, Харків — ревіталізація зверху-вниз

Парк Саржин яр (Рис. 24,26)— одна з найвідоміших і найвідвідуваніших зелених зон Харкова. Його реконструкція з 2018 року стала частиною загальноміської стратегії модернізації громадських просторів. Проєкт реалізовано за участі муніципалітету та приватних архітектурних бюро. Його мета — поєднати природну екосистему з урбаністичною інфраструктурою, підкреслюючи естетику, зручність, безпеку.

Однак:

– архітектурна концепція була ініційована зверху, без широкої попередньої участі мешканців;

– після відкриття об'єкт отримав змішану реакцію через надмірне втручання в природне середовище;

– виник рух спротиву подальшій забудові Саржиного яру, з акцентом на збереження недоторканої частини природного ландшафту.

Висновок: *Саржин яр — успішна реновація, але — з точки зору ревіталізації — відкритий процес, що потребує соціального доосмислення.*

Парк Грабник, Рівне — ревіталізація знизу-вгору

Парк Грабник (Рис. 25) від початку був замислений як природнє ядро або центр житлового масиву. Його оновлення ініційоване мешканцями, які разом із архітекторами із залученням дітей, молоді, пенсіонерів розробили план просторових перетворень. Робота над парком також включала так званий «передпроєктний аналіз» (Pre-project analysis), покликаний вирішити,,як і ким реально використовується простір.

Проєкт не мав великих коштів, але:

– від початку був прозорим і відкритим для участі;

– став моделлю оновлення через спільне користування, а не через іміджеві інвестиції;

– отримав реальні зміни — лавки, освітлення, сцену — у результаті волонтерської і партнерської праці.

Висновок: *Грабник — приклад ревіталізації як процесу «вкорінення» у спільноту, де простір стає продовженням життя, а не картинкою з рендеру*.

10.4. **Чи завжди реновація є ревіталізацією?**

Поняття «реновація» та «ревіталізація» часто плутають у фаховій і публічній риториці. Реновація передбачає *технічне оновлення*, часто з акцентом на естетику, функціональність, сучасність. Це «ремонт» у найширшому сенсі слова. Натомість ревіталізація означає *повернення або відновлення життєздатності*, що включає соціальний, культурний, історичний виміри. У критиці культурно орієнтованого міського розвитку (*Culturally Led Urban Development*) наведено численні приклади, де реновація не приводить до ревіталізації. Так, Майкл Майлз (*Michael Miles*) показує, як перетворення колишніх складів на мистецькі квартали, галереї створює радше естетичну картинку, але вони не відновлюють структури спільного життя. Він уважає це «*вітриною оновлення*», а не поверненням життєвої сили.[30]

Барнс та ін. (*Barnes, Waitt, Gill, Gibson*) критикують ідеологію міського села (*urban village*),

[30] Miles M. Interruptions: Testing the rhetoric of culturally led urban development.. Urban studies. 2005. Т. 42. С. 889–911. URL: https://doi.org/10.1080/0042098050010737.

Рисунок 26 Хвилина з життя Парку на Грабнику, Рівне Джерело зображення: https://www.youtube.com/watch?v=dK9xjlCJ_LE

вказуючи, що ностальгія, на якій ґрунтуються багато ревіталізаційних проєктів, часто є кон'юнктурною, а не реальною пам'яттю. Тобто реновація викликає відчуття «давнього» без включення реальних носіїв традиції[31]. Бонтьє і Мастерд (*Bontje & Musterd*) демонструють, що «конкурентоспроможність» і «привабливість» не гарантують довготривалого ефекту — простори оновлюються, але стають занадто дорогими або чужими для громади. Тож відбувається своєрідна «декоративна смерть» місця[32].

Отже, реновація є засобом, а ревіталізація радше ціллю. І якщо перше можна виміряти технічно, то друге завжди має етичну й соціальну якість, яку не варто ігнорувати. Не кожну реновацію можна означити як ревіталізацію. Але вся ревіталізація включає в себе більше, ніж оновлення. Майкл Майлз (*Michael Miles*) вказує, що багато «культурно орієнтованих» проєктів мають зовнішні ознаки ревіталізації, але не формують нової життєвої енергії, лише замінюють автентичне новим модним значенням.

10.5. **Висновки: що ми не повинні називати ревіталізацією**

Ревіталізація, як і будь-яке слово з префіксом «ре-«, передбачає повернення — не до форми, а до сенсу, до функції, до зв'язку. У цьому ключі надзвичайно важливими є роздуми Алоїза Ріґля (*Alois Riegl*), які через інтерпретацію Маргарет Олін (*Margaret Olin*) набувають сучасного звучання. Ріґль розрізняв «цінність старовини», «цінність мистецтва» і «цінність історії», але ключовим у цьому було поняття уваги (*attentiveness*) — як *етичного ставлення до об'єкта*, яке не може бути стандартизоване. Маргарет Олін зазначає: «Форми поваги — це способи дивитись. А дивитися ми можемо по-різному — як консерватор, як мешканець, як турист, як архітектор … Повага — це звернення не лише до історії, а й до сучасного користувача. Іноді це означає не зробити нічого»[33].

[31] Community and Nostalgia in Urban Revitalisation: a critique of urban village and creative class strategies as remedies for social 'problems' / K. Barnes та ін. Australian Geographer. 2006. Т. 37, вип. 3. С. 335–354. URL: https://doi.org/10.1080/00049180600954773.

[32] Bontje M., Musterd S. Creative industries, creative class and competitiveness: Expert opinions critically appraised. Geoforum. 2009. Т. 40, вип. 5. С. 843–852. URL: https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2009.07.001.

[33] Olin M. Forms of Respect: Alois Riegl's Concept of Attentiveness. The Art Bulletin. 1989. Т. 71, вип. 1. С. 285–299. URL: https://doi.org/10.1080/00043079.1989.10788500

Тому ми навряд чи можемо називати ревіталізацією:

– проєкти, де історія підміняється стилізацією;

– втручання, які виключають локальну спільноту та користувачів;

– рішення, де відродження життя підмінено комерційною оболонкою «жвавості»;

– втручання, що не зберігають жодної форми пам'яті, навіть у потенційному сенсі.

Ревіталізація — це відповідальне продовження присутності. Це завжди про включення часу, людей і сенсу в матеріальність простору. І якщо цього немає, то ми маємо справу радше з оновленням, не з ревіталізацією.

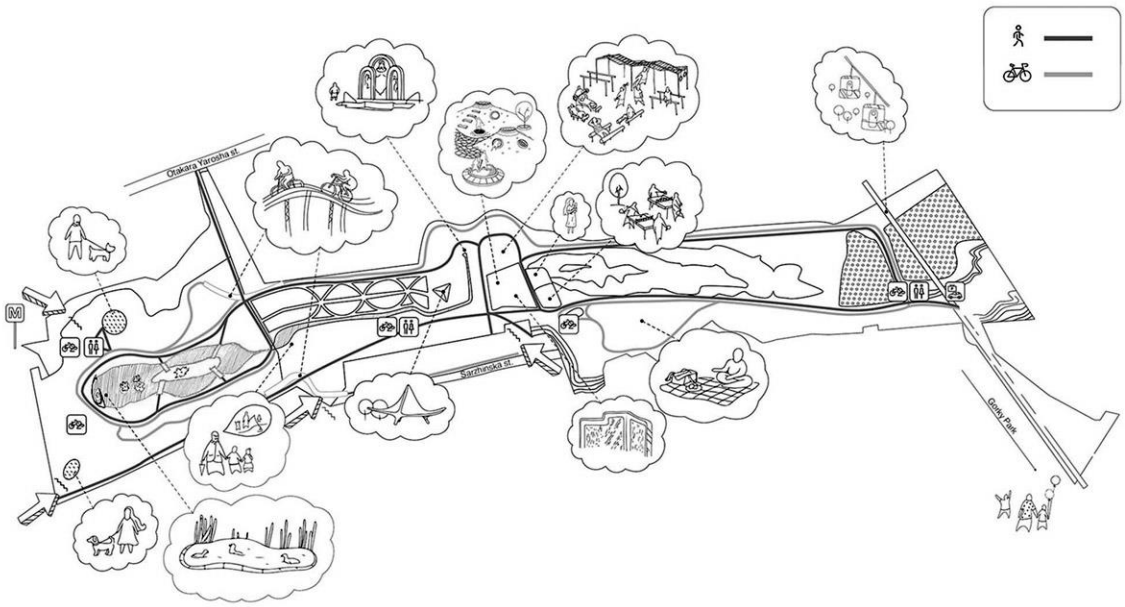

Рисунок 27 *Водно-ландшафтний парк Саржин Яр, Харків, 2019, SBM-studio Джерело зображення: https://sbmstudio.com.ua/gallery/113*

Завдання для самоперевірки / обговорення

– Чи можливе поєднання обох моделей — згори вниз і знизу догори — у практиці ревіталізації?

– Чи може ініціатива локальної спільноти стати частиною формальної міської політики?

– Що формує справжню цінність публічного простору: зовнішня оболонка чи використання?

– Який приклад — Саржин яр чи Грабник ви вважаєте більш етичною формою ревіталізації? Чому?

Використані джерела та рекомендовані посилання:

1. Plevoets B., Sowińska-Heim J. Community initiatives as a catalyst for regeneration of heritage sites: Vernacular transformation and its influence on the formal adaptive reuse practice. Cities. 2018. Т. 78. С. 128–139. URL: https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.02.007.
2. Plevoets B., Van Cleempoel K. Adaptive Reuse of the Built Heritage. London : Routledge, 2019. 256 с. ISBN 9781315161440. URL: https://doi.org/10.4324/9781315161440.
3. Bontje M., Musterd S. Creative industries, creative class and competitiveness: Expert opinions critically appraised. Geoforum. 2009. Т. 40, вип. 5. С. 843–852. URL: https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2009.07.001.
4. Ashworth G. J., Tunbridge J. E. The Tourist-Historic City (1st ed.). London : Routledge, 2000. ISBN 9780080519470. URL: https://doi.org/10.4324/9780080519470.

ЗАГАЛЬНИЙ ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ НА ПРОЄКТИ І ДЖЕРЕЛА

1. Хартії та доктринальні тексти. *ICOMOS*. URL: https://www.icomos.org/charters-and-doctrinal-texts/.
2. Для оздоблення фасаду ревіталізованого заводу в Івано-Франківську використали старовинну цеглу. *PRAGMATIKA. Архітектура*. 22.07.2022. URL: https://pragmatika.media/news/dlja-ozdoblennja-fasadu-revitalizovanogo-zavodu-v-ivano-frankivsku-vikoristali-starovinnu-ceglu/.
3. Саржин Яр – топова локація для відпочинку в Харкові. *Kharkiv-day. Туризм Харків*. 17.05.2024. URL: https://kharkiv-day.com/sarzhyn-yar-kharkiv/.
4. ТЕЛЕПОРТ. *Studiia-ilchenka. проєкти*. URL: http://studiia-ilchenka.ua/ua/projects-post/teleport/.
5. Промприлад. Реновація, що змінює Івано-Франківськ. *Ukraïner. Перетворення просторів*. 10.11.2020. URL: https://www.ukrainer.net/promprylad-renovatsiia/.
6. Відео Усті Антонюк про перевикористані кахлі. *Facebook*. 30.05.2022. URL: https://www.facebook.com/ustiaantoniuk.studio/videos/395047672368523/.
7. Робота над терацовою стільницею у кав'ярні Товариство. *Facebook*. 28.05.2022. URL: https://www.facebook.com/ustiaantoniuk.studio/videos/722088275510624/.
8. Олег Рибчинський. Мета реставрації як культурного феномену. *Youtube. lvivart.center*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=z9LCkWYnf50.
9. Виставка Володимира Костирка "Lemberg Style". *Youtube. Ya Gallery*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=texDaCnSokU.
10. PHAB Architects transforms 1920s packing shed into a contemporary art gallery. *Dezeen. Magazine*. 15.05.2016. URL: https://www.dezeen.com/2016/05/15/somerset-regional-art-gallery-the-condensery-phab-architects-1920s-packing-shed-adaptive-reuse-modern-art-gallery-toogoolawah-australia/.
11. Technopole for Industrial Research Shed #19 / Andrea Oliva Architetto. *ArchDaily*. 02.09.2015. URL: https://www.archdaily.com/772846/technopole-for-industrial-research-shed-number-19-andrea-oliva-architetto?ad_medium=gallery (дата звернення: 03.06.2025).
12. M Woods Entrance Revitalization / Vector Architects. *ArchDaily*. 20.03.2021. URL: https://www.archdaily.com/794255/m-woods-entrance-revitalization-vector-architects?ad_medium=gallery (дата звернення: 03.06.2025).
13. A Crafted Addition – Brookes Street by Hogg and Lamb, James Russell Architect and Heath Williams. *The Local Project. ARCHITECTURE & INTERIOR DESIGN FEATURES*. URL: https://thelocalproject.com.au/articles/brookes-street-by-hogg-and-lamb-james-russell-architect-and-heath-williams-project-feature-the-local-project/.
14. A church conversion in Wiltshire. *Desiretoinspire*. 16.04.2023. URL: https://www.desiretoinspire.net/2023/04/16/a-church-conversion-in-wiltshire/.
15. Inspiration of the Week: a Georgian beauty given a root-and-branch refresh. *Inigo. Almanac*. URL: https://www.inigo.com/almanac/inspiration-of-the-week-kendal-street.
16. Summer 2017 - ACROPOLIS REStoration SERVICE (YSMA). *George P. Doyle, IV*. URL: https://www.georgepdoyle.com/acropolis-restoration-services.
17. Penthouse located in the Eixample, Barcelona | VERONICA MIMOUN STUDIO. *Archilovers*. 17.10.2022. URL: https://www.archilovers.com/projects/306932/penthouse-located-in-the-eixample-barcelona.html (дата звернення: 03.06.2025).
18. Reisinger Studio | Isern Serra Studio. *Archilovers*. 17.10.2022. URL: https://www.archilovers.com/projects/306913/reisinger-studio.html?fbclid=IwAR1nw0PUCkRKXH5-u7wqFrdiJWaeF7ezVH4aowHDPmeqOgL0EZBTYL6pShg.

19. Hotel “fr city apartments”. *Archello. Projects*. URL: https://archello.com/project/hotel-fr-city-apartments.
20. Fisherman’s House. *Studioprineas. Projects*. URL: https://studioprineas.com.au/project/fishermans-house/.
21. Studio PKA’s New Office Is an Exercise in Sustainable (Re)Design. *Design-milk*. 08.03.2022. URL: https://design-milk.com/studio-pkas-new-office-is-an-exercise-in-sustainable-redesign/.
22. Crisp Minimalism Redefines a Historic Barcelona Apartment. *Yatzer. Soulful Dwellings*. 13.06.2021. URL: https://www.yatzer.com/joan-blanques-apartment.
23. i29 Reimagines a 17th-Century Canal House in Amsterdam With Hidden Rooms. *design-milk. Interior Design*. 02.03.2022. URL: https://design-milk.com/i29-reimagines-a-17th-century-canal-house-in-amsterdam-with-hidden-rooms/.
24. Linda Vista Mid Century Ranch. *A1000xbette. Design*. URL: https://www.a1000xbetter.com/design#/linda-vista-midcentury-ranch/ (дата звернення: 03.06.2025)
25. A Stockholm Gaming Company Gets New Offices That Are “Seriously Playful”. *Design-milk. Commercial*. 29.06.2022. URL: https://design-milk.com/a-stockholm-gaming-company-gets-new-offices-that-are-seriously-playful/.
26. Plant Tribe: Igor Josifovic & Judith de Graaff Explore the Life-Changing Magic of Houseplants. *Yatzer. Words by Yatzer*. 26.05.2020. URL: https://www.yatzer.com/plant-tribe-igor-josifovic-judith-de-graaff.
27. Barker N. Ten contemporary living rooms in Georgian and Victorian homes. *Dezeen. Magazine*. 30.10.2022. URL: https://www.dezeen.com/2022/10/30/living-rooms-victorian-georgian-homes-lookbooks/.
28. Burnett G. Facing the Unknown. *Cabinet. History, art, loss, recovery*. URL: https://www.cabinetmagazine.org/issues/40/burnett.php.
29. Cogley B. Interior design couple turn historic Williamsburg schoolhouse into light-filled home. *Dezeen. Magazine*. 30.12.2017. URL: https://www.dezeen.com/2017/12/30/interior-design-couple-white-arrow-turn-historic-schoolhouse-into-light-filled-home-williamsburg/.
30. Finney A. Ten homes with deliberately unfinished interiors. *Dezeen*. 02.10.2022. URL: https://www.dezeen.com/2022/10/02/unfinished-interiors-residential-homes-lookbooks/.

** Примітка: цей список не включає повні дані щодо локальних українських практик, згаданих у лекціях (див. відповідні виноски в текстах лекцій).*

ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Закони і нормативні акти

1. Vienna Memorandum on “World Heritage and Contemporary Architecture - Managing the Historic Urban Landscape” and Decision 29 COM 5D : UNESCO від 20.09.2005, № WHC-05/15.GA/INF.7. С. 8. URL: https://whc.unesco.org/en/documents/5965.
2. The Nara document on authenticity (1994) : Doctrinal text UNESCO World Heritage Centre / ICCROM / ICOMOS / Agency for Cultural Affairs (Japan) від 06.11.1994. *Munich Germany*. С. 118–121. URL: https://publ.icomos.org/publicomos/jlbSai?html=Bur&base=technica&ref=44119&file=2817.pdf&path=International_Chartes_for_Conservation_and_Restoration_chap10.pdf.
3. Міжнародна хартія з охорони й реставрації нерухомих пам’яток і визначних місць (Венеціанська хартія) : Хартія, Міжнародний документ Видавники: Організація Об’єднаних Націй (ООН) від 31.05.1964, № 995_757. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_757#Text.

Рекомендована література

4. Ashworth G. J., Tunbridge J. E. The Tourist-Historic City (1st ed.). London : Routledge, 2000. ISBN 9780080519470. URL: https://doi.org/10.4324/9780080519470.
5. Community and Nostalgia in Urban Revitalisation: a critique of urban village and creative class strategies as remedies for social 'problems' / K. Barnes та ін. *Australian Geographer*. 2006. Т. 37, вип. 3. С. 335–354. URL: https://doi.org/10.1080/00049180600954773.
6. Bontje M., Musterd S. Creative industries, creative class and competitiveness: Expert opinions critically appraised. *Geoforum*. 2009. Т. 40, вип. 5. С. 843–852. URL: https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2009.07.001.
7. Brandi C. Teoria del restauro. Milano : Published by La Nave Di Teseo, 2022. 304 с. ISBN 8834608933.
8. Feilden B. Conservation of Historic Buildings. London : Routledge, 2007. 404 с. ISBN 9780080502915. URL: https://doi.org/10.4324/9780080502915.
10. Heidegger M. Being and Time / пер.: J. Macquarrie, E. Robinson. Harper and Row Publishers, 1962. 589 с. ISBN 0060638508.
11. Jokilehto J. A History of Architectural Conservation. 2-ге вид. London : Routledge, 2017. 508 с. ISBN 9781315636931. URL: https://doi.org/10.4324/9781315636931.
12. Miles M. Interruptions: Testing the rhetoric of culturally led urban development.. *Urban studies*. 2005. Т. 42. С. 889–911. URL: https://doi.org/10.1080/00420980500107 37.
13. Olin M. Forms of Respect: Alois Riegl's Concept of Attentiveness. *The Art Bulletin*. 1989. Т. 71, вип. 1. С. 285–299. URL: https://doi.org/10.1080/00043079.1989.10788500.
14. Orbasli A. Architectural Conservation: Principles and Practice. Oxford : Wiley-Blackwell, 2007. 240 с. ISBN 978-0-632-04025-4.
15. Pendlebury J. Conservation in the Age of Consensus. London : Routledge, 2008. 264 с. ISBN 0415249848. URL: https://doi.org/10.4324/9780203892343.
16. Plevoets B., Sowińska-Heim J. Community initiatives as a catalyst for regeneration of heritage sites: Vernacular transformation and its influence on the formal adaptive reuse practice. *Cities*. 2018. Т. 78. С. 128–139. URL: https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.02.007.
17. Plevoets B., Van Cleempoel K. Adaptive Reuse of the Built Heritage. London : Routledge, 2019. 256 с. ISBN 9781315161440. URL: https://doi.org/10.4324/9781315161440.
18. Riegl A. The modern cult of monuments: its character and its origin. *Oppositions*. 1983. вип. 25. С. 20–51. ISSN 0847853594.
19. Ruskin J., The Online Distributed. The Seven Lamps of Architecture by John Ruskin. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2018. 270 с. ISBN 1983474908.
20. Ruskin J. The Seven Lamps of Architecture. *Gutenberg*. *The Project Gutenberg eBook*. URL: https://www.gutenberg.org/cache/epub/35898/pg35898-images.html.
21. Tomaszewski A. Ku nowej filozofii dziedzictwa. Kraków : Wydawnictwo MCK, 2022. 375 с. ISBN 9788366419346.
22. Viollet le Duc E. Dictionnaire raisonné de l architecture française (sorted by popularity. *Gutenberg*. URL: https://www.gutenberg.org/ebooks/search/?query=Viollet-le-Duc+E.+Dictionnaire+raisonn%C3%A9+de+l%E2%80%99architecture+fran%C3%A7aise.
23. Zukin S. Loft Living: Culture and Capital in Urban Change. Rutgers University Press, 1989. 249 с. ISBN 0813513898.
24. Zumthor P. Atmospheres: Architectural Environments. Surrounding Objects : 5th printing. Birkhäuser Architecture, 2006. 76 с. ISBN 3764374950.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Adaptive reuse / *Адаптивне повторне використання*

Повторне використання існуючих будівель із пристосуванням до нових функцій без руйнування їхньої історичної сутності. Дає змогу зберегти культурну й матеріальну цінність, змінюючи функціональне навантаження.

Age value monuments / *Вікові пам'ятники (за Alois Riegl)*

Monumente mit Alterswert . Пам'ятки, цінність яких ґрунтується на ознаках старіння, а не первісній функції. Є прикладом «ненавмисної пам'ятної цінності».

Alterswert / *Вікова цінність (за Alois Riegl)*

Alterswert. Цінність, що ґрунтується на природному старінні об'єкта: руйнації, патині, часі. У Ріґля асоціюється з неконтрольованою, «автентичною» трансформацією та ностальгічним сприйняттям.

Authenticity / *Автентичність*

Якість об'єкта або ого частини, яка зберігає зв'язок із початковим задумом, матеріалом, формою, функцією чи духом місця. Центральна категорія в теорії спадщини після «Документа з Нари» (1994).

Creative reuse / *Творче повторне використання*

Стратегія, що поєднує адаптивність і новаторський дизайн, часто зі свідомим контрастом між новим і старим.

Culturally Led Urban Development / *Культурно керований міський розвиток (за Malcolm Miles)*

Модель міського відновлення, де каталізатором трансформацій стає культура : мистецькі проєкти, інституції, символічний капітал. Піддається критиці за ризик джентрифікації.

Conservation / *Консервація*

Збереження матеріальної структури об'єкта в її існуючому стані без змін. Має на меті уникнення подальшого руйнування, з мінімальним втручанням у тканину.

Dasein / *Дазайн (за Martin Heidegger)*

Нім. Dasein — букв. «буття-ось» — людське буття як усвідомлене існування, здатне до саморефлексії. У контексті простору — здатність простору бути усвідомленим як місце присутності.

Demiurg / *Деміург*

Поняття з античної філософії. Творець світу з наявної матерії. В архітектурі образ митця або архітектора як того, хто надає форму вже існуючому матеріалу, не створюючи «з нічого».

Dokument aus Nara / *Документ із Нари (1994)*

Ключовий текст, що розширює поняття автентичності у спадщині, визнаючи її культурну та контекстуальну варіативність. Важливий для не європейських культур.

Eigentlichkeit / *Істинне буття (за Martin Heidegger)*

Нім. Eigentlichkeit — форма існування, коли людина діє згідно з власною сутністю, а не нав'язаними умовами. У спадщині це автентичне ставлення до минулого, без симуляції.

ex nihilo / *з нічого*

Латинський вислів для позначення творення «з нічого». У проєктуванні застосовується для опису радикальних інтервенцій без історичного підґрунтя. Протилежне до адаптивних чи реконструктивних стратегій.

Fake */ Фейк*
Об'єкт або елемент, який свідомо імітує оригінал без прозорого розрізнення. Проблематизується у сфері спадщини як підміна автентичного досвіду ідентичності підробкою.

Facilitator */ Фасилітатор*
Посередник, що сприяє процесу взаємодії між спільнотами, проєктантами та інституціями. У ревіталізації це особа, яка створює умови для колективного ухвалення рішень.

Gentrification */ Джентрифікація*
Процес витіснення місцевого населення внаслідок зростання вартості життя після оновлення середовища. Може бути наслідком культурно керованих стратегій, орієнтованих на середній клас.

Geworfenheit */ Закинутість (за Martin Heidegger)*
Нім. Geworfenheit . Характеристика людського буття, яке «закинуте» у світ, без вибору часу і обставин. У ревіталізації це відчуття незапитаного спадку або контексту.

Heritage conservation */ Збереження спадщини (UK);* **Heritage preservation** *(US)*
Системна діяльність зі збереження об'єктів культурної спадщини. У Великобританії вживається термін «conservation», у США — «preservation».

Historic Urban Landscape (HUL) */ Історичний міський ландшафт*
Підхід до збереження спадщини, що розглядає місто як живий, динамічний організм із багатовимірною цінністю : просторовою, соціальною, економічною.

Intentional commemorative value */ Навмисна пам'ятна цінність (за Alois Riegl)*
Absichtlicher Erinnerungswert. Цінність, яка надана об'єкту свідомо, як символу історії чи пам'яті. Протиставляється ненавмисному нашаруванню значення.

Intentional monuments */ Навмисні пам'ятники (за Alois Riegl)*
Monumente mit Absichtlichem Erinnerungswert. Об'єкти, створені для увічнення історичних подій або осіб. Часто мають високу ідеологічну цінність.

International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites */ Венеційська хартія (1964)*
Міжнародний документ, що заклав принципи сучасної реставраційної практики: збереження автентичності, повага до історичних нашарувань, документування втручань.

Kunstwollen */ Художня воля (за Alois Riegl)*
Kunstwollen. Внутрішній імпульс доби або культури, який визначає художні форми незалежно від зовнішніх чинників. У Ріґля це рушійна сила стилістичних змін.

Lookbook */ Галерея зображень*
Добірка фотографій або візуальних матеріалів, що репрезентують певний стиль, концепцію або інтервенцію. У ревіталізації це засіб комунікації дизайнерського підходу.

Memoryscape */ Пам'яттєвий ландшафт*
Простір, наповнений слідами колективної пам'яті. У ревіталізації це поле роботи з травматичними або важливими історіями.

Nara Document on Authenticity */ Документ із Нари (1994)*
Ключовий текст, що розширює поняття автентичності у спадщині, визнаючи її культурну та контекстуальну варіативність. Важливий для не європейських культур.

Narrative environment */ Наративне середовище*
Простір, що через форму, матеріали й атмосферу розповідає історію. Важливий для створення автентичного досвіду в ревіталізації.

Patina */ Патина*

Ознака часу, що проявляється на поверхні матеріалів. У Рускіна — символ моралі й природного старіння. У Ріґля — ознака вікової цінності. У Цумтора — поетичний слід людської присутності.

Place attachment */ Прив'язаність до місця*

Емоційний зв'язок людей із простором, що впливає на сприйняття змін, збереження спадщини та залученість у трансформації.

Preservation */ Збереження (США)*

Американський підхід до збереження спадщини з фокусом на недоторканості об'єкта. Часто протиставляється реставрації, що допускає втручання.

Reconstruction */ Реконструкція*

Відтворення втраченого або зруйнованого об'єкта на основі документальних джерел. Викликає етичні дискусії щодо допустимості створення «нового старого».

Redesign */ Редизайн*

Перепроєктування на основі вже існуючої структури. Часто передбачає зміну функціональності або естетики без знищення попередніх нашарувань.

Rehabilitation */ Реабілітація*

Надання нової функції об'єктові, що втратив свою первісну роль, зі збереженням його основних історичних характеристик. Може включати адаптивне використання.

Reinterpretation */ Реінтерпретація*

Нове осмислення історичного матеріалу або простору, що дозволяє актуалізувати його в сучасному контексті. Часто поєднує збереження і творче втручання.

Renovation */ Реновація*

Відновлення фізичного стану будівлі або інтер'єру без обов'язкового збереження історичної достовірності. У США також відоме як remodeling.

Restoration */ Реставрація*

Відновлення об'єкта до попереднього стану на основі історичних даних. Передбачає високий рівень наукового аналізу і збереження автентичних матеріалів.

Restyling */ Рестайлінг*

Зміна зовнішнього вигляду об'єкта без глибинного втручання у його структуру або функцію. Часто використовується в дизайні інтер'єрів і брендингу середовищ.

Revalorization */ Ревалоризація*

Процес надання нової цінності або значення об'єкту, що втратив актуальність. Важлива стратегія для реактивації покинутих просторів.

Revitalization */ Ревіталізація*

Комплекс дій, спрямованих на оживлення середовища або будівлі, збереження значення і включення в сучасне життя. Часто включає адаптивне використання та нові сенси.

Simulacrum */ Симулякр (за Jean Baudrillard)*

Фр. Simulacre .

Знак або образ, що імітує реальність, втративши зв'язок з оригіналом. У Бодріяра це репрезентація, яка підміняє автентичне і створює гіперреальність.

Unintentional monuments */ Ненавмисні пам'ятники (за Alois Riegl)*

Monumente mit Unabsichtlichem Erinnerungswert. Об'єкти, які не мали на меті стати пам'ятками, але набули значення з часом через старіння, функцію або культурний контекст.

Urban conservation */ Збереження містобудівного середовища*
Охоплює збереження історичної структури міста, його масштабів, тканини та характеру забудови. Акцентує на інтеграції спадщини у сучасне життя.

Vienna Memorandum */ Віденський меморандум (2005)*
Документ ЮНЕСКО про взаємозв'язок між збереженням спадщини і розвитком міста. Акцентує на «історичному міському ландшафті» як динамічній категорії.

Visual value */ Наочна цінність (за Alois Riegl)*
Gegenwartswert der Sichtbarkeit. Естетична привабливість об'єкта, сприймана сучасниками. Може не збігатися з історичною або віковою цінністю.

ІМЕНИЙ ПОКАЖЧИК

Алоїз Ріґль *(Alois Riegl)* (1858–1905) – австрійський історик мистецтва та теоретик спадщини, автор ключового поняття «навмисна пам'ятна цінність» (intentional monument value). Його робота «Сучасне вшанування пам'яток» (1903) стала основою для формування концепції історико-культурної цінності в європейській реставраційній практиці.

Анджей Томашевський *(Andrzej Tomaszewski)* (1934–2010) – польський архітектор, теоретик спадщини, історик архітектури, автор концепції «нової філософії спадщини», яка критично осмислює етику сучасного втручання в історичне середовище. Один із лідерів ICOMOS у Європі.

Біє Плевоєць *(Bie Plevoets)* – бельгійська дослідниця, яка разом із Koen Van Cleempoel розвинула концепцію адаптивного повторного використання (adaptive reuse) в архітектурі. Її підхід ґрунтується на збереженні автентичності історичного середовища через інтерпретацію, а не відтворення. Співавторка поняття *vernacular transformation* у контексті децентралізованих втручань.

Ежен Віолле-ле-Дюк *(Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc)* (1814–1879) – французький архітектор-реставратор, відомий своїм раціональним підходом до реставрації, що полягав у «завершенні» архітектурної форми відповідно до логіки стилю. Автор реставрацій Нотр-Дам-де-Парі, Каркассона та низки середньовічних замків.

Еріх Фромм *(Erich Fromm) (1900–1980)* – німецько-американський філософ і соціолог, представник гуманістичної психології, чия концепція відчуження та автентичності має вплив на сучасне розуміння людини в місті та ставлення до спадщини як простору ідентичності.

Жан Бодріяр *(Jean Baudrillard) (*1929–2007) – французький філософ і соціолог постмодерну, автор теорії симулякрів і симуляції. Його ідеї про фальшиву автентичність і симульований простір мають значення в критиці новітніх форм реконструкції та ревіталізації.

Жан-Поль Сартр *(Jean-Paul Sartre)* (1905–1980) – французький філософ-екзистенціаліст, який розвинув поняття свободи та відповідальності індивіда. Його погляди важливі для аналізу автентичного вибору в архітектурі й урбаністиці.

Джон Раскін *(John Ruskin)* (1819–1900) – британський мистецтвознавець, соціальний критик і теоретик спадщини. Його критика «нещирої реставрації» вплинула на формування консерваційної парадигми, яка наголошує на збереженні речових свідчень без доповнень.

Мартін Гайдеґґер *(Martin Heidegger)* (1889–1976) – німецький філософ, засновник феноменології буття. Його ідеї про «буття в світі» та його герменевтична трансформація феноменології стали основою для багатьох критичних концепцій у сучасному аналізі архітектурного середовища. Автентичність, за Гайдеґґером, — це питання взяття на себе відповідальності за буття, тобто позиція, яку люди займають щодо своїх кінцевих проєктів.

Манкольм Майлз *(Malcolm Miles)* – британський культуролог і критик, автор текстів про культурно керований урбанізм та роль мистецтва в трансформації міського простору. У своїх працях аналізує обмеження риторики «креативного класу» та небезпеки інструменталізації культури в ревіталізації.

Петер Цумтор *(Peter Zumthor)* (нар. 1943) – швейцарський архітектор, відомий особливим ставленням до матеріальності, часу та місця. Його проєкти розглядаються як зразки естетики поваги до автентичного та ландшафту.

Рут Гласс *(Ruth Glass)* (1912–1990) – британська соціологиня, яка запровадила термін «джентрифікація» *(gentrification)* у 1964 році для позначення соціальних трансформацій у міському просторі. Її критика модернізаційних процесів актуальна для аналізу соціального виміру ревіталізації.

Симона де Бовуар *(Simone de Beauvoir)* (1908–1986) – французька філософиня, представниця екзистенціалізму, авторка ідеї ситуаційної свободи та відповідальності за власну позицію у світі. Її підходи можуть бути застосовані до розуміння вибору в проєктуванні у спадковому контексті.

Сьорен К'єркегор *(Søren Kierkegaard)* (1813–1855) – данський філософ, один із засновників екзистенціалізму. Увів концепцію «автентичного існування», яку нині активно переосмислюють у зв'язку з просторовими практиками.

Фрідріх Ніцше *(Friedrich Nietzsche)* (1844–1900) – німецький філософ, критик культури та моралі. Його категорії переоцінки цінностей та вічного повернення відіграють роль у формуванні критичних теорій спадщини.

Чезаре Бранді *(Cesare Brandi)* (1906–1988) – італійський історик мистецтва, автор «Теорії реставрації» (1963), що стала основою для хартій ICOMOS. Його модель реставрації базується на ідеї двоїстої природи мистецького твору: матеріального й естетичного.

Юлія Совінська-Гейм *(Julia Sowińska-Heim)* – польська дослідниця історичного середовища, яка вивчає взаємодію локальних спільнот із архітектурною спадщиною. Співавторка концепції *vernacular transformation* – інтервенцій, що походять із ініціатив знизу, а не з інституційного рівня.

Ільченко С.А.

Ревіталізація історичного середовища : навчальний посібник / ХДАДМ. Харків : [Електронне видання], 2025. 64 с.

ISBN 978-617-7830-05-3

Фотографії обкладинки і розділів:

1 стор. обкл. – Мистецька галерея Diogenes gallery , Львів, 2022, диз. Влодко Костирко, фото: О. Ільницька

9 с. – Arènes de Nîmes – римський амфітеатр, Нім, Франція, фото: О. Ільницька

38 с. – Готель "fr city apartments", Харків, 2020, «Студія Ільченка», фото: І. Авдєєнко.

46 с. – Водно-ландшафтний парк Саржин Яр, Харків, 2019, арх SBM-studio, фото І. Авдєєнко, джерело зображення: https://sbmstudio.com.ua/gallery/113

Укладач:

Ільченко С.А., доктор філософії з архітектури та містобудування, доцент кафедри архітектури ХДАДМ ID ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5275-155X

[Електронне видання]

© ХДАДМ, 2025

© С.А. Ільченко, 2025